

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

Χρόνος και αιώνιότητα στον Πλωτῖνο

Ενότητα: 6^η

Ελένη Περδικούρη

Τμήμα Φιλοσοφίας

ΑΝΟΙΚΤΑ ακαδημαϊκά **ΠΠ**
μαθήματα

Οδηγός μελέτης:

Σύντομες πληροφορίες για σημαντικούς όρους και για φιλοσοφικές θέσεις και απόψεις εντός πλαισίου αυτής της μορφής.

Βασικά ερωτήματα που συνήθως θέτει ο ίδιος ο Πλωτίνος.

Συμπεράσματα

⇒ Σχολιασμός που αφορά το κείμενο της πραγματείας και παρεμβάλλεται ή ακολουθεί την ανάγνωση του χωρίου.

Κομβικά σημεία της φιλοσοφίας του Πλωτίνου.

«...δεν συνιστά μία νόηση ή ζωή που πάει από το ένα πράγμα στο άλλο, αλλά παραμένει το ίδιο και πάντα δίχως έκταση...»: μεταφρασμένο κείμενο πραγματείας του Πλωτίνου.

«...οὐδέποτε ἄλλο καὶ οὐκ ἐξ ἄλλου...»: αρχαίο κείμενο πραγματείας ή διαλόγου.

III 7 3. 33-34: στυλ αρίθμησης των πραγματειών του Πλωτίνου.

Διευκρινίσεις, σημεία στα οποία θα πρέπει να επιστήσετε την προσοχή σας, αναφορά σε επεξηγήσεις που θα ακολουθήσουν και υπενθύμιση σημαντικών σημείων.

Δύο στυλ γραμματοσειρών που υπογραμμίζουν σημαντικά σημεία:

- (α) «Οι προϋποθέσεις της αλήθειας είναι μέσα από την ορθή σύνδεση των εννοιών μεταξύ τους...».
- (β) «**Για την αρχή του κόσμου, γι' αυτό που εξηγεί την ένότητα, την ενιαία δομή του κόσμου,...**».

Σημαντική ορολογία -κυρίως λέξεις-κλειδιά- που χρησιμοποιείται από τον Πλωτίνο και άλλοι όροι της αρχαιοελληνικής φιλοσοφίας, ονόματα φιλοσόφων, όπως και κείμενα της αρχαίας ελληνικής γράφονται στην αυθεντική τους κλίση με πολυτονικό σύστημα.

Για παράδειγμα, η επιστροφή ως όρος που χρησιμοποιείται για τη μελέτη των πραγματειών του Πλωτίνου γράφεται ως *ἐπιστροφή*.

Τίτλος 6: Αιωνιότητα IV

Συνέχεια του 4^{ου} κεφαλαίου *Περί αιώνας και χρόνου*, ΠΙ 7 [45] 4.

✿ Την προηγούμενη φορά είχαμε δει το 1^ο μέρος, την 1^η παράγραφο του 4^{ου} κεφαλαίου και αναφερθήκαμε στη σχέση μεταξύ των νοητών και του Νοῦ και τον τρόπο αυτοπαραγωγής του Νοῦ, στα τρία στάδια της αυτοσυγκρότησης του Νοῦ.

Αυτό το οποίο ονομάζεται Νοῦς στο τέλος της συγκρότησής του προκύπτει από μία ἄμορφη ἑτερότητα από το Ἔν, αυτήν την ἄμορφη ἑτερότητα ο Πλωτῖνος την αντιστοιχεί στην οὐσία, στο εἶναι, στο ὄν.

Το ενδιαμέσο της αυτοσυγκρότησης του Νοῦ είναι η παραγωγή των νοητῶν, ὅτι ο Νοῦς στην προσπάθειά του να νοήσει το Ἔν παράγει μία πολλαπλότητα νοητῶν, διαφορετικῶν προοπτικῶν ἐπάνω στο ἴδιο το Ἔν. Μέσα από αυτήν τη διαδικασία προσπάθειας νόησης των νοητῶν και παραγωγῆς των νοητῶν ο Νοῦς αποκτά συνείδηση του ἑαυτοῦ του ως διαφορετικῆς ὄντοτητας από το Ἔν, και με αυτόν τον τρόπο αυτοσυγκροτεῖται σε Νοῦ, σε νοητικὴ ἐνέργεια, σε νοητικὴ δύναμη και στο σύνολο, στο σύστημα των νοητῶν.

✿ Ο Νοῦς δεν είναι ἄθροισμα μερῶν ἀλλὰ ἓνα σύστημα σχέσεων, ἓνα πλέγμα σχέσεων και σ' αυτό το σύστημα σχέσεων τα νοητά, τα «μέρη» ἐνέχουν ὄντολογικὴ προτεραιότητα ἐναντι του ὅλου. Πρώτα ἔχουμε την παραγωγή της πολλαπλότητας των νοητῶν και ἔπειτα τη συγκρότηση του Νοῦ μέσω αυτής πολλαπλότητας, τη συγκρότηση αυτής της πολλαπλότητας σε μία ἐνότητα που ονομάζουμε Νοῦ.

✿ Τα μέρη δεν ἔχουν μόνο ὄντολογικὴ, ἀλλὰ ἔχουν και γνωσιολογικὴ προτεραιότητα, γιατί ο Νοῦς κατανοεῖται ἀπὸ τον Πλωτῖνο, ὅπως και γενικῶς ἀπὸ τους ἀρχαίους, ως μία γνωστικὴ δύναμη, μία γνωστικὴ ἐνέργεια, ἓνα ἐνέργημα γνωστικό.

Το γνωστικὸ ἐνέργημα προϋποθέτει την προτεραιότητα του αντικειμένου.

Εάν δεν ἔχω αντικείμενο, δεν ἔχω νόηση.

Εάν δεν ἔχω αντικείμενο της γνώσης, δεν ἔχω γνώση.

Ἡ γνώση προϋποθέτει το αντικείμενό της, ὁπότε, τα μέρη αυτά τα νοητά που ἀπαρτίζουν τον Νοῦ είναι και ὄντολογικά πρότερα και γνωσιολογικά πρότερα, λογικά πρότερα ἀν θέλετε, ἀλλὰ ὄχι χρονολογικά γιατί δεν ἔχουμε χρόνο, εἴμαστε στο ἐπίπεδο της αἰωνιότητας. Ὡστόσο, ἡ ὄντολογικὴ προτεραιότητα είναι ταυτόχρονα και γνωσιολογικὴ προτεραιότητα.

Επίσης, είναι σημαντικό να θυμόμαστε, γιατί με αυτό θα καταλάβουμε ή καλύτερα καταλαβαίνουμε την κίνηση στο επίπεδο του Νοῦ, ότι η καταστατική ιδιότητα του Νοῦ είναι η έτερότητα. Προκύπτει ως έτερότητα απέναντι στο Έν και αυτοπαράγεται ως διαρκής αυτοδιαφοροποίηση.

Το χαρακτηριστικό του Νοῦ είναι το να γίνεται διαρκώς ἕτερος προς τον ἑαυτό του· είναι αυτή η έννοια της εσωτερικής διαφοροποίησης, αυτή η αέναη εσωτερική διαφοροποίηση του Νοῦ, δηλαδή η διαρκής παραγωγή του ως άλλου νοητοῦ κάθε φορά ή ως άλλων νοητῶν ταυτόχρονα, αυτό το πράγμα είναι η κίνηση στο επίπεδο του Νοῦ.

Δεν είναι μία μεταβολή από το α στο β ὅπως συμβαίνει στο αίσθητό, ή από το α στο μη α ὅπου η μεταβολή ταυτόχρονα υποδηλώνει και το χάσιμο της προηγούμενης ιδιότητας, ότι εξαφανίζεται μία ιδιότητα και αποκτώ μία νέα ιδιότητα, αυτή είναι η μεταβολή στον αίσθητό κόσμο.

Στον νοητό κόσμο η μεταβολή είναι η διαρκής παραγωγή του νοητοῦ κόσμου με τον ἑαυτό του και η διαρκής νόηση του νοητοῦ κόσμου από τον ἑαυτό του, ο διαρκής συσχετισμός των νοητῶν μεταξύ τους. Η νόηση είναι ο συσχετισμός εννοιῶν, γενικῶς και πέρα από τον Πλωτῖνο.

Τι σημαίνει σκέφτομαι; Συσχετίζω έννοιες.

Τι σημαίνει ότι ο Νοῦς σκέφτεται τα νοητά; Τα συσχετίζει διαρκῶς μεταξύ τους σε ένα πλέγμα εννοιῶν, ὅπου αυτό το πλέγμα εννοιῶν αποτελεί την ἀλήθεια.

Οπότε προχωράμε στο 4^ο κεφάλαιο.

Από δω και μπρος και μέχρι το 6^ο κεφάλαιο της πραγματείας, ὅπου θα ολοκληρωθεί η θεωρία του Πλωτίνου για την αἰωνιότητα, ἔχουμε μία προσπάθεια περιγραφῆς του νοητοῦ κόσμου, αυτής της ενιαίας πολλαπλότητας του νοητοῦ κόσμου και αυτή η προσπάθεια περιγραφῆς του είναι μία προσπάθεια υπέρβασης του χρόνου.

Πρόκειται για μία προσπάθεια υπέρβασης του χρόνου με τη γραμματική έννοια. Ὄταν μιλάμε, χρησιμοποιούμε χρόνο γιατί χρησιμοποιούμε ρήματα και ὅπως ξέρουμε από τη γραμματική τα ρήματα ἔχουν χρόνο. Προσέξτε ὅτι στο αρχαίο κείμενο ο Πλωτῖνος προσπαθεῖ να αποφύγει να χρησιμοποιήσει ρήματα, γιατί το ρήμα φέρει χρόνο.

Προσπαθῶ λοιπόν να περιγράψω την αἰωνιότητα μέσα από τη γλώσσα, η γλώσσα στηρίζεται στα ρήματα και τα ρήματα ἔχουν χρόνους.

Συνεπῶς, προσπαθῶ να περιγράψω την αἰωνιότητα μέσα από μία γλώσσα που είναι χρονική, ἀρα τι προσπαθῶ να κάνω; Προσπαθῶ να δείξω, να φτιάξω εικόνες που να ἄρουν τη χρονικότητα που ἔχει η γραμματική, τη χρονικότητα που ἔχει το ρήμα.

Ο τρόπος με τον οποίο ο Πλωτῖνος περιγράφει την αἰωνιότητα στο επίπεδο του Νοῦ προαναγγέλλει ἤδη αυτά που θα μάς πει για την Ψυχή. Αρχίζει να περιγράφει την αἰωνιότητα αντιθετικά με μία κατάσταση η οποία δεν είναι η κατάσταση της αἰωνιότητας.

III 7 [45] 4. 12

Το πρώτο κομμάτι αυτού του κεφαλαίου τελειώνει σε μία επαναδιατύπωση της θεωρίας της αλήθειας στον Πλωτῖνο. Αυτήν τη θεωρία τη βρίσκουμε πρώτη φορά έτσι διατυπωμένη στην πραγματεία **V 5** που είναι η 32^η είναι λίγο πριν από την τωρινή, τη 45^η.

Η αλήθεια είναι η συμφωνία του Νοῦ με τον ἑαυτό του και στην τελευταία πρόταση ο Πλωτῖνος μάς λέει:

«Και η αλήθεια Ἐκεῖ δεν είναι η συμφωνία προς κάτι ἄλλο, ἀλλὰ του ἴδιου αὐτοῦ του οποιου ἀποτελεῖ αλήθεια».

Δεν είναι, λοιπόν, αντιστοιχία ενός πράγματος με μία ἔννοια, ἀλλὰ είναι αντιστοιχία του ἴδιου του Νοῦ με τον ἑαυτό του με τη μεσολάβηση των νοητῶν.

«Πρέπει λοιπόν το ἀληθινό τούτο σύμπαν,...

Προσοχή:

Το πᾶν τούτο θα μπορούσε να δηλώνει το αἰσθητό σύμπαν, παρακάτω ο Πλωτῖνος θα μιλήσει πάλι για το πᾶν και θα ἐννοεῖ το αἰσθητό. Πώς διακρίνει το αἰσθητό ἀπό το νοητό; Ἐδώ πάντως ο Πλωτῖνος δε μιλά για τον αἰσθητό κόσμο, το αἰσθητό σύμπαν ἀλλὰ για το νοητό.

Ο Πλωτῖνος λέει:

τὸ πᾶν τούτο τὸ ἀληθινόν

Αυτό δε σημαίνει ὅτι το αἰσθητό σύμπαν είναι ψευδές, ἀλλὰ ποια είναι η βασική διαφορά του νοητοῦ ἀπὸ τον αἰσθητό κόσμο;

Ο αἰσθητός κόσμος είναι αἰώνιος για τον Πλωτῖνο, ἐξίσου αἰώνιος με τον νοητό, αυτό κατὰ τη δική του ἐρμηνεία προκύπτει ἀπὸ τον *Τίμαιο* ὅπου ο Πλάτων ἰσχυρίζεται ὅτι ο αἰσθητός κόσμος δεν ἔχει ἀρχή, δεν ἔχει τέλος, είναι αἰώνιος.

Πώς διακρίνεται ο αἰσθητός κόσμος ἀπὸ τον νοητό κόσμο;

Στον αἰσθητό κόσμο υπάρχει γένεση και φθορά στα ἐπιμέρους. Με ἄλλα λόγια, τα ἐπιμέρους ὄντα του αἰσθητοῦ κόσμου ὑπόκεινται σε γένεση και φθορά.

Τα εἶδη είναι αἰώνια ὅπως είναι και στον Ἀριστοτέλη, δηλαδή, πεθαίνουν, για παράδειγμα, ἐπιμέρους ἄνθρωποι, ἀλλὰ το εἶδος ἄνθρωπος δεν καταστρέφεται. Τα εἶδη είναι αἰώνια και είναι αἰώνιος ο κόσμος στο σύνολό του.

Οι ψυχές ἐπανέρχονται γιατί είναι αἰώνιες, ἀρα δεν ἀλλάζει ο ἀριθμὸς των ἀτόμων, αυτό που συμβαίνει είναι ὅτι υπάρχει γένεση και φθορά στα ἐπιμέρους ἄτομα, αυτά πεθαίνουν και γεννιούνται.

Οπότε, δεν είναι **ἀληθινόν σύμπαν** με την έννοια ότι έχουμε απώλεια στο εσωτερικό του. Μπορεί το ίδιο το αίσθητό σύμπαν ως σύμπαν να είναι αθάνατο, αιώνιο, δεν είναι όμως αιώνιο στα επιμέρους, άρα έχουμε απώλεια στο εσωτερικό του αίσθητου κόσμου, και έτσι έχουμε έλλειψη πληρότητας.

Και η βασική έννοια γύρω από την οποία κατασκευάζεται η έννοια της αιωνιότητας στον Πλωτίνω δεν είναι αυτή της ἄπειρης διάρκειας αλλά είναι αυτή της πληρότητας, ότι δεν υπάρχει έλλειψη, ότι δεν υπάρχει καμία απώλεια στον νοητό κόσμο.

Σε αντίθεση με τον αίσθητό κόσμο που έχουμε επιμέρους απώλειες ή έχουμε απώλειες στο επίπεδο του επιμέρους, των επιμέρους ὄντων, στον νοητό κόσμο δεν έχουμε κανενός είδους απώλεια. Ο νοητός κόσμος είναι πλήρης διαρκώς. Και αυτή η πλήρης συγχρονικότητα των νοητῶν, ότι δεν έχουμε κάποια στιγμή, ας το πούμε έτσι, που ένα νοητό να υπάρχει και ένα άλλο να μην υπάρχει, όπως συμβαίνει στον αίσθητό κόσμο, αυτή η συγχρονικότητα συνιστά την πληρότητα του νοητού κόσμου. Ανά πάσα στιγμή, αν μπορούσαμε να υποθέσουμε εμείς να εισαγάγουμε στιγμές στον νοητό κόσμο, όλα τα νοητά είναι ταυτόχρονα, συγχρονικά παρόντα το ένα στο άλλο.

Ο Πλωτίνος ξεκινάει, λοιπόν, την περιγραφή του σύμπαντος που είναι αυτό το ἀληθινόν σύμπαν, δηλαδή με την πλήρη έννοια του ὄρου, όχι ὁμωνυμικά.

Υπενθύμιση:

Τι σημαίνει ὁμωνυμικά για τον Ἀριστοτέλη: Ένα κομμένο χέρι είναι χέρι καθ' ὁμωνυμίαν, δεν έχει το ίδιο ὄλον με το χέρι, δεν έχει την ίδια λειτουργία. Είναι κομμένο χέρι, δεν είναι χέρι στην πραγματικότητα γιατί δεν μπορεί να τελέσει τη λειτουργία του χεριού. Άρα, το μόνο κοινό που έχει το καθ' ὁμωνυμίαν χέρι με το λειτουργικό χέρι είναι το ὄνομά του. Ένα πορτραίτο του Σωκράτη είναι καθ' ὁμωνυμίαν ο Σωκράτης, έχει τη μορφή του, το εξωτερικό του σχήμα, αν θέλετε, τα εξωτερικά του χαρακτηριστικά, αλλά δεν είναι ο Σωκράτης.

Οπότε έχουμε δύο σύμπαντα, αλλά το αίσθητό σύμπαν είναι καθ' ὁμωνυμίαν σύμπαν, είναι μεν πλήρες αλλά όχι διαρκώς πλήρες, είναι πλήρες στο επίπεδο των ειδῶν και όχι στο επίπεδο των επιμέρους.

Οπότε, ο Πλωτίνος λέει:

«Πρέπει λοιπόν το ἀληθινό τούτο σύμπαν, εφόσον είναι πραγματικά σύμπαν να είναι στα ἀλήθεια σύμπαν και όχι έτσι όπως κατανοούμε τον αίσθητό κόσμο, να μην είναι σύμπαν με την έννοια ότι είναι τα πάντα, αλλά να έχει την ιδιότητα του σύμπαντος με την έννοια ότι δεν τού λείπει τίποτε».

Εκ πρώτης ὄψεως, αν το σκεφτούμε δεν έχει καμία διαφορά, το να έχει τα πάντα και να μην του λείπει τίποτα δεν είναι το ίδιο;

Δεν είναι το ίδιο με τον τρόπο που εξηγήθηκε: το αισθητό σύμπαν έχει τα πάντα με την έννοια ότι περιλαμβάνει όλα τα είδη που υπάρχουν, τα είδη δεν εξαφανίζονται, δεν καταστρέφονται, δε χάνονται. Έχει όλα τα είδη, αλλά δεν έχει όλα τα επιμέρους όντα που ανήκουν στο κάθε είδος. Δεν είναι πλήρες με την έννοια ότι δε διαθέτει ανά πάσα στιγμή όλες τις δυνατές διασυνδέσεις μεταξύ των όντων του.

Είναι διαφορετικός τρόπος διάρθρωσης του αισθητού, διαφορετικός τρόπος διάρθρωσης του νοητού.

Στον αισθητό κόσμο:

Τα επιμέρους όντα είναι χωρισμένα το ένα από το άλλο, αποκομμένα το ένα από το άλλο πράγμα που εξηγεί κατά τον Πλωτῖνο το γεγονός ότι υπόκεινται σε φθορά.

Στο επίπεδο των επιμέρους όντων στον αισθητό κόσμο έχουμε την αίσθηση ότι αυτός ο κόσμος λιγοστεύει.

Στον νοητό κόσμο:

Τα νοητά διακρίνονται μεταξύ τους με νοητό τρόπο, δηλαδή διακρίνεται η δικαιοσύνη από το κάλλος, από το αγαθό, από την ισότητα, από την ομοιότητα ή από την ταυτότητα και από την έτερότητα, αλλά δεν είναι αποκομμένα, δεν είναι κομμάτια.

Άρα, ο νοητός κόσμος δε λιγοστεύει ποτέ.

Άλλο έχω τα πάντα, άλλο δε μού λείπει τίποτα.

Το *δε μού λείπει τίποτα* ο Πλωτῖνος θα το εξηγήσει τώρα: όταν μού λείπει κάτι, βρίσκομαι μέσα στον χρόνο, γιατί όταν μού λείπει κάτι, προσπαθώ να το αποκτήσω – όταν μού λείπει κάτι τώρα, προσπαθώ να το αποκτήσω στο μέλλον.

Το γεγονός ότι μού λείπει κάτι, σημαίνει ότι βρίσκομαι μέσα στον χρόνο. Το γεγονός ότι δε μού λείπει τίποτα, σημαίνει ότι βρίσκομαι εκτός χρόνου.

«Αν τούτο ισχύει,...

⇒ Δηλαδή ότι δε λείπει τίποτα από τον νοητό κόσμο που είναι ένας άλλος τρόπος για να πούμε ότι είναι πλήρης, δεν έχει καμία έλλειψη.

...δεν θα αποκτά και τίποτε. Διότι, αν το αποκτούσε, θα τού έλειπε προηγουμένως οπότε δεν θα ήταν σύμπαν».

⇒ Σκεφτείτε το εξής: αν πω θα αγοράσω το τάδε ή θα πάρω το πτυχίο μου, τι σημαίνει αυτό; Σημαίνει ότι δεν το έχω τώρα. Αν, λοιπόν, αποκτώ κάτι, αυτό σημαίνει αυτομάτως ότι δεν το έχω. Άρα, αυτό είναι έλλειψη.

«Και τι θα μπορούσε να τού συμβεί που είναι αντίθετο από τη φύση; Αφού δεν παθαίνει τίποτε. Αν λοιπόν δεν τού συμβαίνει τίποτε, ούτε πρόκειται, ούτε θα συμβεί κάτι, ούτε έχει συμβεί. Στα γενητά, αν τούς αφαιρέσεις το 'θα είναι', αυτό που συμβαίνει είναι ότι ευθύς παύουν να είναι, καθώς πρόκειται για κάτι που διαρκώς το αποκτούν».

Πράγματι, αν θα πω ότι αυτό δε θα υπάρχει αύριο, σημαίνει ότι δε θα έχει ύπαρξη πλέον, δε θα έχει οντότητα, θα παύσει να υπάρχει. Σήμερα είναι, αύριο δεν είναι!

Το γεγονός ότι κάτι είναι σήμερα δεν εξασφαλίζει ότι αυτό θα το έχω και αύριο -η έννοια του μέλλοντος.

Θα δούμε ότι ο Πλωτίνος ανάγει τον χρόνο στην έννοια του μέλλοντος.

Δεν είναι οντολογικά ο χρόνος για τον Πλωτίνο είναι η διαδοχικότητα, αλλά η διαδοχικότητα αυτή προϋποθέτει το μέλλον ή μάς εικονίζει το μέλλον.

Όταν λέμε ότι έρχεται μετά από κάτι άλλο, μετά από κάτι άλλο, κ.ο.κ., καταλαβαίνουμε τον χρόνο ως διαρκή κίνηση προς το μέλλον. Εάν σε κάτι που είναι αισθητό θα πούμε ότι δε θα είναι αύριο, εννοούμε ότι δε θα υπάρχει, άρα αναιρείται η ίδια η ύπαρξη του αισθητού, άρα πεθαίνει!

«Ενώ σε όσα δεν είναι τέτοια, αν τούς προσθέσεις το 'θα είναι', γκρεμίζονται από το βάθρο του Είναι...»

Αντίστροφα, αν πω ότι κάτι θα υπάρχει και αύριο με κάποιον τρόπο, σημαίνει ότι σήμερα δεν είναι πλήρως αυτό που θα είναι αύριο. Αν σας πω ότι θα είμαι αύριο σ' αυτό το σημείο, αυτό σημαίνει δύο πράγματα ή δεν είμαι τώρα ή ακόμα και εάν είμαι τώρα, θα φύγω και θα είμαι ξανά σ' αυτό το σημείο αύριο.

Είμαι έλλειψη διάρκειας ή έλλειψη μονιμότητας.

Το *θα είμαι* προϋποθέτει ότι αυτό που θα είμαι δεν είμαι τώρα. Το *θα γίνω* δηλώνει μία έλλειψη σήμερα ή μία έλλειψη ανάμεσα στο σήμερα και στο αύριο.

...αν τούς προσθέσεις το 'θα είναι', γκρεμίζονται από το βάθρο του Είναι...

Το *Είναι* είναι διαρκές *είναι*, είναι μόνιμο *είναι*. Αν θέλω να πω ότι κάτι *είναι*, με την έννοια που δίνει ο Πλάτων σ' αυτήν τη λέξη, ότι είναι, δηλαδή, πραγματικά ὄν, και όχι άλλοτε ὄν και άλλοτε μή ὄν, τότε δεν μπορώ να τού προσθέσω το *θα*. Η δικαιοσύνη δε θα είναι δικαιοσύνη αύριο, είναι δικαιοσύνη τώρα. Άρα, ο μόνος τρόπος που μπορώ να μιλήσω για κάτι αιώνιο είναι να μιλήσω παροντικά, να πω: *είναι*, δεν μπορώ να το πω αλλιώς.

...διότι έτσι καθίσταται φανερό ότι το είναι δεν τούς ήταν σύμφυτο, εφόσον βρέθηκαν να 'πρόκειται να είναι', να 'έχουν γίνει' και να 'είναι αργότερα'».

Εδώ προστίθεται στην περιγραφή της αιωνιότητας η **έννοια του σύμφυτου**. Κάτι είναι νοητό όταν η ίδια η ποιότητα ή το γεγονός του *είναι* τού είναι σύμφυτο, τού ανήκει εγγενώς.

Σε κανένα αισθητό δεν ανήκει το *είναι* εγγενώς, γιατί τα αισθητά υπόκεινται σε γένεση και φθορά. Αυτό σημαίνει ότι έχουν το *είναι*, το *είναι* κάτι για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Δεν είναι πάντα, το γεγονός ότι έχουν το *είναι*, δηλώνει ότι δεν είναι *είναι*. Τα αισθητά έχουν ύπαρξη, έχουν οντότητα, δεν ταυτίζονται όμως με την οντότητα.

Ο κάθε μέσος άνθρωπος δεν ταυτίζεται με την έννοια του ανθρώπου, είναι μία επιμέρους, ας το πούμε, ενσάρκωση αυτής της έννοιας και αυτή η επιμέρους ενσάρκωση είναι προσωρινή.

Άρα, το *είναι*, το γεγονός ότι *κάτι είναι χ*, δεν τού ανήκει του αισθητού εγγενώς, τού ανήκει για ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα, για όσο φέρει την ιδιότητα, για παράδειγμα, κάποιος είναι νέος μόνο για όσο φέρει αυτήν την ιδιότητα, αυτό σημαίνει ότι δεν τού ανήκει η νεότητα.

Ακόμα και εάν έχω μία ιδιότητα που μου ανήκει εγγενώς, για παράδειγμα, κάποιος είναι ψηλός και αυτό δεν αλλάζει, δεν κονταίνει, και πάλι φέρει αυτήν την ιδιότητα για όσο χρόνο ζει. Στα αισθητά αίρεται αυτή η ιδιότητα, ενώ στα νοητά, το *όν*, το *είναι* τούς είναι σύμφυτο.

Κάθε νοητό είναι ταυτόχρονα και *όν*.

*...διότι έτσι καθίσταται φανερό ότι το *είναι* δεν τούς ήταν σύμφυτο, εφόσον βρέθηκαν να 'πρόκειται να *είναι*, να 'έχουν γίνει' και να *είναι* αργότερα'. Γιατί φαίνεται πως, για τα γενητά, η ούσία είναι το γίνεσθαι που, ξεκινώντας από μίαν άρχή, φθάνει ως το τέλος του χρόνου τους, οπότε και παύουν πια να υπάρχουν».*

Αυτή η περιγραφή του αισθητού ως ενός πράγματος που ξεκινά από μία άρχή και πάει στο τέλος, είναι μία εικονογράφηση του χρόνου ως μίας διαρκούς κίνησης προς το μέλλον.

Το αισθητό ξεκινάει, προχωράει προς το τέλος, προχωράει. Αυτό το προχώρημα είναι μία διαρκής κίνηση προς το μέλλον, γεννιέται και τείνει κάθε στιγμή προς ένα μέλλον, μέχρι που παύει να υφίσταται από το μέλλον.

Αυτή η κίνηση είναι μία κίνηση που λείπει από το νοητό, δεν είναι κίνηση από διαδοχικές στιγμές που τείνουν από μία αφετηρία προς το μέλλον, αλλά είναι μία κίνηση διαρκούς σύνδεσης, συγχρονικής κίνησης του ενός με το άλλο.

*«Γιατί φαίνεται πως, για τα γενητά, η ούσία είναι το γίνεσθαι που, ξεκινώντας από μία άρχή, φθάνει ως το τέλος του χρόνου του, οπότε και παύουν πια να υπάρχουν. Πως τούτο αποτελεί το "είναι" τους, και αν κανείς τούς το αφαιρέσει, η ζωή τους ελαττώνεται επομένως και το *είναι* τους».*

⇒ Αν αφαιρέσω το μέλλον από τα αισθητά, παύουν να υπάρχουν.

*«Τούτο πρέπει να ισχύει και για το σύμπαν, ως προς αυτό που, με αυτόν τον τρόπο, θα *είναι* μελλοντικά. Γι' αυτό και σπεύδει προς αυτό που πρόκειται να *είναι* και δεν θέλει να σταθεί, αντλώντας το *είναι* του με το να κάνει μια το ένα και μια το άλλο πράγμα, και με το να κινείται κυκλικά από ένα είδος πόθου για ούσία.*

Εδώ είναι ένας τρόπος για να εικονογραφήσει ο Πλωτῖνος τη χρονικότητα του αισθητού σύμπαντος. Η χρονικότητα του αισθητού σύμπαντος, που όμως εδώ σημαίνει αιώσιο που δεν υπόκειται σε γένεση και φθορά, εδώ προκύπτει, όπως λέει ο Πλωτῖνος, από τον τρόπο με τον οποίο κινείται.

Η κυκλική κίνηση του σύμπαντος είναι μία διαρκής κίνηση προς το μέλλον. Το σύμπαν προσπαθεί να αποκτήσει ουσία, και επειδή ακριβώς κινείται κυκλικά δε χάνει αυτήν την ουσία, αλλά έχουμε απώλεια στο εσωτερικό.

Έτσι, βρήκαμε και την αιτία της κίνησης που όπως είπαμε σπεύδει προς το αιώσιο *είναι* μέσω του μέλλοντος.

Έχουμε ακόμα μία περιγραφή σε μία πρόιμη πραγματεία που είναι η **V 1.**, η οποία είναι η 10^η πολύ νωρίτερα από τούτην εδώ που εξετάζουμε, της πληρότητας του νοητού και της διαφοράς του νοητού, του Νοῦ από την Ψυχή.

V 1 [10] *Περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων*

Στο 4^ο κεφάλαιο, στους στίχους 12 και έπειτα, ο Πλωτῖνος λέει το εξής:

«Διὸ καὶ τὰ παρ' αὐτῷ πάντα τέλεια, ἵνα πάντῃ ἢ τέλειος οὐδὲν ἔχων ὅ τι μὴ τοιοῦτον, οὐδὲν ἔχων ἐν αὐτῷ ὃ μὴ νοεῖ· νοεῖ δὲ οὐ ζητῶν, ἀλλ' ἔχων».

Αυτή είναι η βασική διαφορά του τρόπου με τον οποίο νοεῖ ο Νοῦς από τον τρόπο με τον οποίο νοεῖ η Ψυχή.

... νοεῖ δὲ οὐ ζητῶν, ἀλλ' ἔχων...

Με ποιον τρόπο νοεῖ ο Νοῦς;

Ο Νοῦς δεν αναζητεῖ τα αντικείμενά του αλλά τα κατέχει, τα κατέχει ήδη, τα κατέχει ἐξ ἀρχῆς.

Ὅπως θα δούμε λίγο αργότερα όταν ο Πλωτῖνος μιλήσει για τον χρόνο, θα τον παρουσιάσει ως τη ζωή της Ψυχῆς η οποία αναγκάζεται, είναι αναγκασμένη από τη φύση της, να αναζητεῖ τα αντικείμενά της και να προσπαθεῖ να αποκαταστήσει τις μεταξύ τους σχέσεις.

Η διαφορά του Νοῦ από την Ψυχή -η Ψυχή θα δούμε μετά ότι είναι αυτή που παράγει τον αισθητό κόσμο- είναι ότι ο Νοῦς νοεῖ χωρίς να αναζητεῖ τα αντικείμενά του, και χωρίς να αναζητεῖ τα αντικείμενά του δε σημαίνει απλῶς ότι δεν ψάχνει να βρει πού είναι η δικαιοσύνη, πού είναι το κάλλος, πού είναι το αγαθό, αλλά δεν ψάχνει καν να βρει με ποιον τρόπο συνδέεται το ένα με το άλλο.

Ενώ, ο τρόπος με τον οποίο γνωρίζουμε εμείς, σκεφτεῖτε απλές γνώσεις καθημερινές αλλά και τον τρόπο με τον οποίο κάνουμε επιστήμη, η γνώση για μας είναι προσπάθεια για να βρούμε με ποιον τρόπο συνδέονται τα πράγματα, οι έννοιές τους.

Και γι' αυτόν τον λόγο, έχουμε ἀλήθεια και ψεύδος: λέμε το **α** είναι **β**, το ψάχνουμε και μετά λέμε όχι: δεν είναι **β**, είναι **γ**. Είναι, λοιπόν, μία αναζήτηση του ορθού τρόπου με τον οποίον συνδέονται τα πράγματα, ο Νοῦς δεν αναζητεῖ, έχει -αυτό σημαίνει ότι τα νοητά και οι μεταξύ τους σχέσεις είναι διαρκῶς παρόντα στο Νοῦ για να τα γνωρίσει.

Θυμηθείτε πάλι το παράδειγμα της γεωμετρίας, και αυτό είναι από μία πολύ πρόωμη πραγματεία, από την **V 9**.

Ας σκεφτούμε τον Νοῦ σα να είναι η ίδια η επιστήμη της γεωμετρίας. Η ίδια η επιστήμη της γεωμετρίας κατέχει διαρκώς τα περιεχόμενά της και τον τρόπο με τον οποίο αυτά είναι συνδεδεμένα. Εμείς για να κάνουμε γεωμετρία, πρέπει να περάσουμε από τα αξιώματα στα θεωρήματα, να αποδείξουμε τα θεωρήματα και μετά να περάσουμε σε άλλα θεωρήματα, να τα συνδέσουμε μεταξύ τους, κ.λ.π.

 Αυτή είναι η διαφορά ανάμεσα στον Νοῦ και στην Ψυχή που εδώ πια στο ύστερο έργο του Πλωτίνου ανάγεται στη διαφορά ανάμεσα στην αιωνιότητα και στον χρόνο.

Αμέσως μετά ο Πλωτίνος συνεχίζει ως εξής:

«Καὶ τὸ μακάριον αὐτῷ οὐκ ἐπίκτητον, ἀλλ' ἐν αἰῶνι πάντα,...»

Αυτό που έχει ο Νοῦς δεν είναι ἐπίκτητο *-οὐκ ἐπίκτητον*.

Η ευδαιμονία του Νοῦ, η μακαριότητά του, δεν είναι ἐπίκτητη.

Τι δηλώνει η έννοια του ἐπίκτητου;

Τι είναι ένα ἐπίκτητο χαρακτηριστικό σε σύγκριση με ένα σύμφυτο;

Κάτι που δεν το είχα πριν και το απέκτησα κάποια στιγμή, πράγμα που δηλώνει πως το ἐπίκτητο χαρακτηριστικό μου έρχεται απέξω, δεν είναι δικό μου.

Αν το δούμε με τη θεωρία περί βιολογίας που έχουμε σήμερα, τα μη ἐπίκτητα χαρακτηριστικά τα έχω εγώ, τα φέρω ως γενετική πληροφορία, για παράδειγμα, το χρώμα των ματιών μου. Αντίθετα, εάν πέσω και σπάσω το πόδι μου και αυτό κολλήσει στραβά και μείνει ένα σημάδι στο πόδι μου, αυτό είναι κάτι που το έπαθα από το εξωτερικό περιβάλλον· κτύπησα, έπεσα κάτω που είναι έξω από μένα και αυτό το πράγμα μου έδωσε μία ουλή, ένα σπάσιμο στο πόδι.

Η έννοια του ἐπίκτητου είναι έννοια ἐξωτερικότητας, το ἐπίκτητο είναι κάτι που μου έρχεται απέξω. Η επιμονή του Πλωτίνου στην αυτοπαραγωγή του Νοῦ είναι ότι δεν τού έρχεται τίποτα απέξω και γι' αυτόν τον λόγο είναι πλήρης, είναι ελεύθερος και μπορεί να είναι ο τόπος της ἀλήθειας.

Θα μου πείτε δεν εξαρτάται ο Νοῦς από το Έν;

Ναι! Εξαρτάται, αυτό πράγματι τού έρχεται απέξω. Ο Πλωτίνος υποστηρίζει ότι αυτό που ο Νοῦς προσλαμβάνει απέξω δεν είναι τα περιεχόμενά του, τα νοητά, αλλά η δύναμη να παράξει τον έαυτό του. Ωστόσο, ο Νοῦς δεν προσλαμβάνει απέξω κάτι που σχετίζεται με τη γνώση, δηλαδή τα περιεχόμενά του.

Ο Νοῦς προσλαμβάνει από το Έν τη δυνατότητα να αυτοπαραχθεί, άρα να είναι ελεύθερος, να είναι αυτόνομος και πλήρης.

❁ Όλα αυτά είναι προσπάθειες του Πλωτίνου για να αποφύγει τη χρονικότητα.

Ο χρόνος δηλώνει εξωτερικότητα, όπως θα δούμε μετά στην Ψυχή, η αιωνιότητα δηλώνει έσωτερικότητα. Ο Πλωτίνος προσπαθεί να αποφύγει διαρκώς την κοσμολογική κατανόηση που έχει ο χρόνος στους προγενέστερους.

Ο χρόνος σε όλους τους προγενέστερους φιλοσόφους κατανοείται πάντα σε σχέση με την κίνηση.

Τις θεωρίες περί χρόνου των προγενέστερων φιλοσόφων θα τις δούμε μετά το 6^ο κεφάλαιο, από το 7^ο κεφάλαιο και έπειτα όταν ο Πλωτίνος θα τούς ασκήσει κριτική.

Αυτό που θα καταλογίσει ο Πλωτίνος σε όλες τις θεωρίες περί χρόνου είναι ότι καθιστούν τον χρόνο ένα είδος χώρου, ότι κατανοούν τον χρόνο τοπικά. Η κίνηση μπορεί να παρασταθεί ως ένα διάστημα και όλοι οι προηγούμενοι που κατανοούν τον χρόνο ως κίνηση, τον καταλαβαίνουν ως ένα ορισμένο διάστημα ή ως έναν αριθμό που μετρά ένα διάστημα. Άρα, κάθε φορά έχουμε άναγωγή του χρόνου στον χώρο, στον τόπο!

❁ Όλα αυτά τα παραπάνω, λοιπόν, είναι προσπάθειες του Πλωτίνου για να αποφύγει αυτό το πράγμα, επειδή ο χρόνος δεν είναι αυτό που νομίζουμε ότι είναι. Ο χρόνος δηλώνει εξωτερικότητα, διαδοχικότητα με την έννοια της εξωτερικότητας, όχι διαδοχικότητα τοπική.

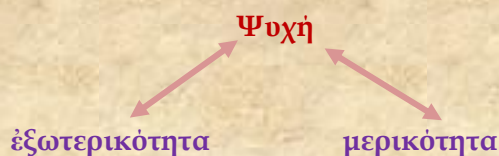
❁ Επίσης, σ' αυτό το ίδιο κείμενο της πραγματείας **V 1** περιέχεται ακόμα μία φράση που την χρειαζόμαστε:

Ο Πλωτίνος λέει ότι η διαφορά της Ψυχής από τον Νοῦ είναι επίσης ότι η Ψυχή:

[ψυχή] ἔν τι ἀεί τῶν ὄντων· ὁ δὲ νοῦς πάντα

Η Ψυχή ενσαρκώνεται ως εκάστοτε ψυχή σε ένα συγκεκριμένο ὄν, άλλοτε είναι ο Σωκράτης, άλλοτε είναι ένα άλογο. Η Ψυχή δεν είναι μία, είναι πολλές ψυχές και κάθε ψυχή ενσαρκώνεται σε ένα πράγμα, ενώ ο Νοῦς είναι όλα τα πράγματα μαζί.

➡ Οπότε, το άλλο χαρακτηριστικό της Ψυχής είναι η μερικότητα.

Η Ψυχή είναι ατομικές ψυχές, χαρακτηρίζεται από μερικότητα και από ἐξωτερικότητα. Ο Νοῦς είναι τα πάντα, είναι πλήρης.

Η έννοια της πληρότητας φέρει επίσης την έννοια της ἐσωτερικότητας. Από τη στιγμή που δεν είναι ἐξωτερικά, είναι αυτός ο ίδιος, ο Νοῦς.

Πάνω σ' αυτό το δίπολο της πληρότητας και της εσωτερικότητας από τη μια και της μερικότητας και την εξωτερικότητας από την άλλη, ο Πλωτίνος θα κτίσει τη διαφορά ανάμεσα στην αιωνιότητα και στον χρόνο.

Ολοκληρώνουμε το 4^ο κεφάλαιο με την τελευταία παράγραφο (III 7 [45] 4.):

«Ενώ τα πρωταρχικά και μακάρια ὄντα δεν ἔχουν οὔτε καν πόθο για το μέλλον· αφοῦ εἶναι ἤδη το σύνολο, και διαθέτουν ὅλη τη ζωὴ που, κατὰ κάποιον τρόπο, τοὺς αναλογεῖ. Ὡστε δεν ἐπιζητοῦν τίποτε, διότι δεν ὑπάρχει γι' αὐτὰ τίποτε το μελλοντικό, οὔτε, ἐπομένως, μέλλον».

Βρίσκουμε, λοιπόν, πάλι την περιγραφή του Νοῦ εδώ, ὅμως, σε σχέση με την αιωνιότητα που ἤδη ἔχουμε βρει σ' αυτήν την πρώιμη πραγματεία, στην *Περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων*: **δεν ἐπιζητοῦν τίποτε, διότι δεν τοὺς λείπει τίποτε!** Και, ἄρα, ἐπειδὴ δεν ἐπιζητοῦν τίποτε, δεν ἔχουν μέλλον και εφόσον δεν ἔχουν μέλλον, δεν εἶναι χρονικά. Η πληρότητα σημαίνει ὅτι δε μοῦ λείπει κάτι.

Ὅταν δε μοῦ λείπει κάτι, δεν το ψάχνω. Ὅταν δεν το ψάχνω, σημαίνει ὅτι δεν τείνω προς το μέλλον, ἄρα δε βρίσκομαι μέσα στον χρόνο.

«Ἡ πλήρης και συνολικὴ οὐσία του ὄντος λοιπόν –ὄχι αὐτὴ των μερῶν μόνον, ἀλλὰ και αὐτὴ που συνίσταται στο ὅτι τίποτε δεν μπορεῖ να της λείψει,...

⇒ Πάλι αναφορά στην ἄλλη δυνατότητα: να ἔχουμε ἓνα ὅλον που να ἀπαρτίζεται ἀπὸ μέρη που εἶναι ο αἰσθητὸς κόσμος. Ο Πλωτίνος μᾶς λέει πως δεν εἶναι τέτοιο ὄν ο Νοῦς, δεν ἀπαρτίζεται ἀπὸ μέρη, γιατί τα μέρη μποροῦν να ἀποκοποῦν το ἓνα ἀπὸ το ἄλλο.

...και ὅτι κανένα μη ὄν δεν μπορεῖ να την πλησιάσει, αφοῦ στο σύμπαν και στο ὄλο δεν πρέπει μόνο να εἶναι παρόντα ὅλα τα ὄντα, ἀλλὰ και να μην ὑπάρχει κανένα ἀπὸ τα κάποτε μὴ ὄντα–, αὐτὴ του η κατάσταση και η φύση συνιστοῦν την αιωνιότητα διότι το 'αἰών' προέρχεται ἀπὸ το 'ἀεὶ ὄν'».

Αὐτὴ εἶναι μῖα γνωστὴ παρετυμολόγηση ὅτι ο αἰώνας προέρχεται ἀπὸ τη σύνθεση των δύο λέξεων ἀεὶ και ὄν.

αἰών

ἀεὶ

ὄν

Φαίνεται ὅτι το παραπάνω λειτουργεῖ στον Πλάτωνα ὅταν στον *Τίμαιο* παρουσιάζει το νοητὸ πρότυπο του αἰσθητοῦ κόσμου ως αἰώνας.

Ο Πλωτίνος λέει, λοιπόν, ὅτι η αιωνιότητα – ο αἰών προέρχεται ἀπὸ τις δύο αὐτὲς λέξεις, κάτι που εἶναι, δηλαδή, αὐτὸ που εἶναι πάντα.

❁ Κάτι επιπλέον γι' αυτό το τελευταίο κομμάτι. Μιλήσαμε για την κίνηση του Νοῦ που σε αντίθεση με την κίνηση της Ψυχῆς είναι μία κίνηση η οποία δεν μπορεί να παρασταθεί με μία ευθεία γραμμὴ ὡς κάτι που είναι διαρκῆς κίνηση πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ ὡς κάτι που διαρκῶς επιστρέφει στὸν ἑαυτό του. Πρόκειται γιὰ ἕνα εἶδος κυκλικῆς κίνησης.

❁ Σε μία ἄλλη πραγματεία που μιλάει γιὰ τὸν Νοῦ, στὴν **V 8.**, ἔχουμε καὶ τὴν περιγραφή τῶν νοητῶν ὡς διαφανῶν. Ὁ Πλωτῖνος στὴν πραγματεία αὐτὴ ἔχει μία περιγραφή τοῦ Νοῦ στὴν ὁποία λέει πὼς ὅλα τὰ νοητὰ εἶναι διάφανα στὸν Νοῦ καὶ μέσα ἀπὸ τὸ κάθε νοητὸ βλέπεις ὅλο τὸ σύνολο τῶν περιεχομένων τοῦ Νοῦ.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πραγματεία, **V 8 [31], *Περὶ τοῦ νοητοῦ κάλλους***, εἶναι ἀμέσως γραμμὴν μετὰ ἀπὸ τὴν **V 5, *Ὅτι οὐκ ἔξω τοῦ νοῦ τὰ νοητὰ καὶ περὶ τάγαθοῦ*** που περιέχει τὴ θεωρία ὅτι τὰ νοητὰ εἶναι ἐσωτερικὰ στὸν Νοῦ.

Στὴν πραγματικότητα ἡ πραγματεία που λέει ὅτι τὰ νοητὰ εἶναι ἐσωτερικὰ στὸν Νοῦ καὶ αὐτὴ, ἡ πραγματεία **V 8**, αποτελοῦσαν μία πραγματεία τὴν ὁποία τὴν ἔκοψε ὁ Πορφύριος σὲ τέσσερα κομμάτια – πραγματείες τὰ ὁποία τοποθέτησε σὲ διαφορετικὰ μέρη τοῦ ἔργου τοῦ Πλωτίνου. Ὡστόσο, ἡ σύγχρονη ἐρευνα ἔχει δείξει ὅτι εἶναι μία πραγματεία ἡ ὁποία καταφέρεται κατὰ τῶν Γνωστικῶν.

❁ Στὴν πραγματεία **V 8 4. 11-επόμενοι στίχοι**, ὁ Πλωτῖνος μιλάει γιὰ μία **κίνησις καθαρὰ** που εἶναι ἡ κίνηση τοῦ Νοῦ.

κίνησις καθαρὰ

Καὶ σὲ τι συνίσταται αὐτὴ ἡ κίνησις;

Ἡ κίνησις αὐτὴ συνίσταται σὸς ὅτι δὲν κινεῖται ἀπὸ κάτι ἄλλο πέραν τοῦ ἑαυτοῦ της.

«Ἔστι δὲ καὶ κίνησις καθαρὰ· οὐ γὰρ συγγεῖ αὐτὴν ἰοῦσαν ὃ κινεῖ ἕτερον αὐτῆς ὑπάρχον...»

Δὲν ὑπάρχει κάτι ἄλλο ἀπὸ τὴν ἴδια που νὰ τὴν κινεῖ.

Αὐτὴ εἶναι μία αυτοκίνηση τοῦ Νοῦ, εἶναι μία κίνηση τοῦ Νοῦ πρὸς τὸν ἑαυτό του. Ἡ κίνηση τοῦ Νοῦ πρὸς τὰ νοητὰ εἶναι ἡ κίνηση τοῦ Νοῦ πρὸς τὸν ἑαυτό του.

Δὲν ἔχει ἐξωτερικὸ κινεῖν, δὲν ἔχει ἐξωτερικὸ αἶτιο που νὰ ὠθεῖ τὸν Νοῦ σὸς νὰ γνωρίσει τὸν ἑαυτό του. Ἀπὸ τὴν ἄλλη, τὸ αἰσθητὸ κινεῖται ἀπὸ μία ἐφεση που ἔχει πρὸς τὸ νοητὸ, ἀρα τὸ κίνητρο τοῦ αἰσθητοῦ εἶναι ἐξωτερικὸ πρὸς τὸν ἑαυτό του καὶ γι' αὐτὸ καταλαβαίνουμε τὸ αἰσθητὸ μέσα σ' αὐτὴν τὴν παράδοση που ἀνήκει καὶ ὁ Πλωτῖνος, τὴν πλατωνικὴ παράδοση ὡς εἰκόνα τοῦ νοητοῦ.

❁ Ὁ Πλωτῖνος λέει στὴν ἴδια αὐτὴν πραγματεία **V 8 12. 17** ὅτι τὸ αἰσθητὸ ἔχει τὴν αἰωνιότητα ὡς εἰκόνα.

«...ἔχει δὲ καὶ τὸ ἀεὶ αὐτοῦ, ὡς εἰκόν...»

Το αισθητό διαθέτει την αιωνιότητα ως εικόνα. Έχω αναφέρει ότι ο αισθητός κόσμος είναι αιώσιος, αλλά είναι αιώσιος μόνο στο σύνολό του. Η εικόνα δηλώνει όντολογική κατωτερότητα, δηλώνει ότι δεν είναι το ίδιο πράγμα με το νοητό. Είναι εικόνα και η εικόνα σημαίνει ότι κάτι τού λείπει, όπως το πορτραίτο του Σωκράτη είναι εικόνα, δεν είναι ο ίδιος ο Σωκράτης, κάτι τού λείπει και στην προκειμένη περίπτωση τού λείπει η ζωή.

Όταν κοιτάμε τον αισθητό κόσμο μοιάζει με το νοητό, αλλά κάτι τού λείπει, αυτό που τού λείπει είναι η πληρότητα και γι' αυτό τον λόγο υπόκειται στον χρόνο, παρόλο που ο ίδιος ο αισθητός κόσμος δεν έχει αρχή ούτε τέλος ούτε γεννιέται ούτε καταστρέφεται.

Συνεχίζουμε στο 5^ο κεφάλαιο της **Περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου**:

«Αν όμως τώρα, όταν παρατηρώ κάτι με την ψυχή μου, μπορώ να πω γι' αυτό, ή μάλλον μπορώ να δω ότι αυτό είναι έτσι ώστε τίποτε που το αφορά να μην υπόκειται με κανέναν τρόπο σε γίνεσθαι -αφού αλλιώς δεν θα είναι πάντοτε ὄν ή, εν πάση περιπτώσει θα είναι κάτι το οποίο δεν θα υπάρχει πάντα ως σύνολο- θα είναι συνεπώς και αιώσιο;»

Παρατήρηση:

Αυτό το βρίσκουμε και σε άλλες πραγματείες που προσπαθούν να αναλύσουν, να εξηγήσουν τη φύση κάποιας οντότητας, κυρίως στην πραγματεία **Π 4** που είναι η πραγματεία *Περὶ ὄλης* που έχει πολλές ομοιότητες με αυτήν εδώ την πραγματεία μεθοδολογικά.

⇒ Αφού ο Πλωτῖνος προσπάθησε να απομονώσει τη φύση της αιωνιότητας, να μάς πει σε τι συνίσταται και να την περιγράψει, το ερώτημα που τίθεται μετά είναι πώς εμείς τη σκεφτόμαστε. Γιατί είναι σαφές, από τη στιγμή που μιλάμε για την αιωνιότητα, ότι μπορούμε να την κατανοήσουμε, μπορούμε να εννοήσουμε την αιωνιότητα.

Αυτό γιατί μάς δημιουργεί πρόβλημα; Γιατί είναι ένα ερώτημα; Γιατί δε μάς φαίνεται αυτόματα λογικό το ότι κάνουμε φιλοσοφία και μιλάμε για την αιωνιότητα; Γιατί πρέπει να θέσουμε το ερώτημα: όταν παρατηρώ κάτι με την ψυχή μου, αυτό που παρατηρώ θα είναι συνεπώς και αιώσιο;

Το ερώτημα τίθεται γιατί εξ ορισμού έχουμε δύο διαφορετικές φύσεις: το νοητό είναι αιώσιο και το αισθητό δεν είναι αιώσιο, κάτι που είναι προφανές μέσω εμπειρικής παρατήρησης. Πώς μπορούμε όμως εμείς που δεν είμαστε αιώσιοι να μιλήσουμε για την αιωνιότητα, να σκεφτούμε την αιωνιότητα, να κατανοήσουμε την αιωνιότητα;

Αυτό που θα πει ο Πλωτῖνος είναι ότι για να μπορώ να σκεφτώ την αιωνιότητα, να τη εννοήσω, να την κατανοήσω, να τη γνωρίσω, να μπορώ να μιλήσω για την αιωνιότητα, αυτό προϋποθέτει ότι και εγώ έχω κάτι αιώσιο μέσα μου ή πρόκειται γι' αυτήν τη θεμελιώδη προϋπόθεση της όντολογικής συγγένειας για να έχω γνώση. Πρόκειται για μία προϋπόθεση η οποία βρίσκεται πάντα στο υπόβαθρο της αρχαίας ελληνικής γνωσιοθεωρίας.

Εάν μπορώ να συζητήσω για την αιωνιότητα, να μιλήσω για την αιωνιότητα, να καταλάβω τι λέμε γι' αυτήν, παρόλο που δεν μάς το επιτρέπει η γλώσσα που είναι χρονική, που έχει χρόνους, κ.λ.π., αυτό προϋποθέτει ότι έχω πρόσβαση στην αιωνιότητα, δε μιλάω μόνος μου στον αέρα, δεν είναι ένα κενό όνομα η αιωνιότητα, είναι μία φύση που είναι όντολογικά κάτι και άρα μπορώ να το καταλάβω αυτό το κάτι, και μπορώ να το καταλάβω, γιατί και εγώ διαθέτω κάτι αιώνιο μέσα μου, αλλιώς δε θα μπορούσα να το σκεφτώ!

Ο λόγος αυτής της προϋπόθεσης της όντολογικής συγγένειας είναι πιο απλός από ό,τι φαίνεται. Είναι κάτι το οποίο προϋποτίθεται της αισθητηριακής αντίληψης.

Γιατί το αυτί δε βλέπει χρώματα; Γιατί το μάτι δεν ακούει ήχους;

Επειδή το μάτι είναι κατασκευασμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να βλέπει χρώματα. Είναι μία όντολογική συγγένεια του ματιού με το χρώμα. Για τους αρχαίους ενεργοποιούνται και τα δύο από το ίδιο μέσο, από το φως. Ανάβω το φως, τα χρώματα εμφανίζονται επάνω στα αντικείμενα, το μάτι μπορεί να δει αυτά τα χρώματα διότι έχει μία φωτεινή αχτίδα η οποία ενεργοποιείται από το φως, σύμφωνα με την αρχαία θεωρία περί όρασης.

Γιατί το αυτί ακούει ήχους; Επειδή είναι φτιαγμένο με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορεί να προσλάβει ήχους.

Η προϋπόθεση για να έχω αισθητηριακή αντίληψη είναι πάλι μία προϋπόθεση όντολογικής συγγένειας. Είναι της ίδιας φύσης πράγματα το μάτι και το χρώμα, το αυτί και ο ήχος.

Αυτή η προϋπόθεση ομοιότητας ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο της αισθητηριακής αντίληψης μεταφέρεται και στη νόηση και στη σκέψη.

Για να μπορώ να νοήσω κάτι που δεν είναι αισθητό, σημαίνει ότι και εγώ με κάποιον τρόπο ανήκω σε έναν μη αισθητό κόσμο. Αυτό διατυπώνεται με αυτόν τον τρόπο στον *Φαίδωνα* του Πλάτωνα που έχουμε πρώτη πλήρη διατύπωση της *Θεωρίας των Ίδεων*.

Πώς μάς λέει ο Πλάτων ότι έχουμε πρόσβαση στις Ίδεες;

Ο Πλάτων ξεκινάει από μία θέση ότι η νόηση είναι ανώτερη από την αίσθηση, τα νοητά αντικείμενα είναι ανώτερα από τα αισθητά, γιατί τα νοητά αντικείμενα είναι αμετάβλητα. Επειδή τα νοητά είναι απλά και ασύνθετα δεν καταστρέφονται, δε μεταβάλλονται, ενώ τα αισθητά είναι μεταβαλλόμενα αντικείμενα.

Το μεταβαλλόμενο αντικείμενο μπορεί να μάς οδηγήσει σε πλάνες, δεν είμαστε ποτέ βέβαιοι ότι γνωρίζουμε αυτό το οποίο πράγματι είναι.

Και μετά για να ολοκληρώσει αυτή τη θεωρία, ο Πλάτων ρωτάει με ποιον τρόπο ο ίδιος έχει πρόσβαση στα νοητά αντικείμενα.

Καλό πράγμα το να ξέρω ότι υπάρχουν αμετάβλητα νοητά αντικείμενα, εάν δεν μπορώ όμως να τα γνωρίσω, μού είναι άχρηστα.

Γιατί μπορώ, λοιπόν, να γνωρίσω τα νοητά αντικείμενα;

Διότι έχω ψυχή, η ψυχή είναι εξίσου απλή και ασύνθετη με τα νοητά, άρα είναι εξίσου σταθερή, αιώνια και αμετάβλητη. Και επειδή διαθέτω κάτι που είναι σταθερό, αιώνιο και αμετάβλητο, μπορώ να γνωρίσω κάτι που είναι σταθερό, αιώνιο και αμετάβλητο. Μπορώ να γνωρίσω την αιωνιότητα, επειδή διαθέτω κάτι αιώνιο μέσα μου, επειδή με κάποιον τρόπο είμαι και εγώ αιώνιος! Πώς; Μέσω της ψυχής προφανώς, η οποία ψυχή, όπως θα δούμε μετά, είναι μεν η ίδια η αιτία του χρόνου, **κατά μία έννοια η ψυχή συνιστά τον χρόνο, αλλά αυτό σημαίνει ότι είναι ένας άχρονος χρόνος, ένας όντολογικός χρόνος, δεν είναι μία χρονική διάρκεια.**

Αυτό που υπάγεται στον χρόνο είναι το επιμέρους αισθητό και όχι η ψυχή.

Η ερώτηση συνίσταται στο ότι όταν παρατηρώ κάτι με την ψυχή μου, θα είναι συνεπώς και αιώνιο;

Όταν δω ότι αυτό το πράγμα είναι αιώνιο, θα είναι όντως αιώνιο;

«—Όχι, αν δεν ενυπάρχει σε αυτό μια φύση τέτοια που να παρέχει την εγγόηση ότι θα παραμείνει έτσι και δεν θα μεταβληθεί πια, ώστε αν το παρατηρήσεις ξανά να το βρεις το ίδιο. Τι λοιπόν αν κανείς δεν σταματήσει καθόλου τη θέασή του, αλλά ενωθεί μαζί του και μείνει έκθαμβος από τη φύση του, όντας ικανός να το κάνει χάρη σε μιαν ακάματη φυσική δύναμη; Μα θα βρεθεί να σπεύδει και ο ίδιος χωρίς παρέκκλιση προς την αιωνιότητα, έτσι ώστε να εξομοιωθεί μαζί της και να είναι αιώνιος, καθώς θα θεάζεται με το αιώνιο μέσα του την αιωνιότητα και το αιώνιο».

Εδώ βρίσκουμε την έννοια της ομοίωσης.

ομοίωση

Η έννοια της **ομοίωσης** είναι μία πολύ σημαντική έννοια στον Πλωτίνω η οποία επίσης προέρχεται από τον Πλάτωνα.

Ο Πλάτων στην αρχή του *Θεαίτητου* λέει **ομοίωσις θεῶ**, να ομοιωθούμε με τον Θεό, αλλά τη συγκεκριμένη έννοια τη βρίσκουμε συχνά και σε άλλα έργα του.

Για παράδειγμα, στο 6^ο βιβλίο της *Πολιτείας* εμφανίζεται με τρόπο που εκ πρώτης όψεως είναι παράδοξος σε εμάς. Ο Πλάτων μιλάει για τη φύση του φιλοσόφου.

Ο φιλόσοφος είναι αυτός ο οποίος χαρακτηρίζεται από μία ακατάσχετη επιθυμία για γνώση και ο στόχος αυτής της επιθυμίας είναι να εξομοιωθεί με το Όν, να εξομοιωθεί με τις αρετές, να εξομοιωθεί με τα όντα.

Αυτό είναι πολύ περίεργο πράγμα: πώς μπορώ να εξομοιωθώ με τις αρετές; Θα γίνω εγώ Ανδρεία; Ή, πώς μπορώ να εξομοιωθώ με την Ίδέα, θα γίνω εγώ Δικαιοσύνη;

Τι εννοεί ο Πλάτων;

✿ Στον Πλωτῖνο αυτή η ὁμοίωσις συνίσταται στο ὅτι θα προσπαθῆσω να σκεφτώ, να νοήσω με τον τρόπο που σκέφτεται ο Νοῦς, αἰρώντας την ἐξωτερικότητα των εννοιῶν μεταξύ τους, προσπαθώντας να αποκαταστήσω τις σχέσεις που ἔχουν οι ἐννοιες μεταξύ τους, προσπαθώντας να γνωρίσω τους νόμους οι οποίοι διέπουν τις σχέσεις των νοητῶν και να σκεφτώ με τον τρόπο που σκέφτεται ο Νοῦς.

Ἡ ὁμοίωσις, λοιπόν, με το Νοῦ είναι να γίνω και ἐγὼ Νοῦς, ἀλλὰ αὐτὸ ἔχει μία ὑπόρρητη ὄντολογικὴ προϋπόθεση ὅτι εἶμαι ἤδη κατὰ κάποιον τρόπο Νοῦς, δυνάμει ὄχι ἐνεργεία ἀκόμα.

✿ Στο ἐπίπεδο του νοητοῦ δεν ὑπάρχει τίποτα δυνάμει. Ἐάν υπήρχε κάτι δυνάμει, τότε θα εἶχαμε χρόνο. Ἡ μετάβαση ἀπὸ το δυνάμει στο ἐνεργεία δηλώνει τὴν ὑπαρξὴ χρόνου. Για παράδειγμα, δεν εἶμαι ἀκόμα πτυχιούχος –δυνάμει πτυχιούχος, θα πάρω τὸ πτυχίό μου –ἐνεργεία πτυχιούχος.

Αὐτὸ εἶναι μία μετάβαση ἀπὸ το δυνάμει στο ἐνεργεία.

✿ Ἡ μετάβαση ἀπὸ το δυνάμει στο ἐνεργεία εἶναι μετάβαση ἀπὸ μία χρονικὴ στιγμή σε μία ἄλλη. Στο νοητὸ δεν ὑπάρχει μετάβαση ἀπὸ το δυνάμει στο ἐνεργεία. Το ἴδιο τὸ γεγονός τῆς Δικαιοσύνης δεν εἶναι κατ' αὐτὴν τὴ στιγμή δυνάμει Δικαιοσύνη και μετὰ ἐνεργεία Δικαιοσύνη. Το ἴδιο ἰσχύει για τὸ τρίγωνο και για τὸν ἀριθμὸ. Εἶναι πάντα ἐνεργεία τρίγωνο, ἐνεργεία ἀριθμὸς 1 ἢ 2 ἢ 3... –εἶναι πάντα αὐτὸ που εἶναι!

Ἡ ἐξομοίωση, λοιπόν, για ἐμᾶς εἶναι πέρασμα ἀπὸ το δυνάμει στο ἐνεργεία, γινόμεστε ὅμοιοι με τὴν αἰωνιότητα. Αὐτὸ σημαίνει **ὅτι εἴμαστε ἤδη δυνάμει αἰώνιοι.**

✿ Ναι μεν ἡ ἐννοια τῆς ἐξομοίωσης, δηλαδὴ τῆς πορείας ἀπὸ κάτι που δεν εἶναι ἀκόμα ὅμοιο σε κάτι που θα γίνεῖ ὅμοιο, δηλώνει χρόνο, ἀλλὰ ταυτόχρονα δηλώνει ὅτι εἴμαστε δυνάμει αὐτὸ που θα γίνουμε, ὅτι διαθέτουμε δυνάμει μέσα μας τὴν αἰωνιότητα ὡς δυνατότητα ἡ ὁποία ἐνεργοποιεῖται μέσω τῆς φιλοσοφίας.

Μέσω τῆς φιλοσοφίας δε γίνεσαι βέβαια αἰώνιος σωματικά, ἀλλὰ μπορεῖς να ἐξομοιωθεῖς με τὴν αἰωνιότητα του νοητοῦ κόσμου, ἀπλῶς αὐτὴ εἶναι μία ἀέναη κίνηση, εἶναι πάντα μία κίνηση πρὸς τὴν αἰωνιότητα, δεν εἶναι ποτὲ πλήρης. Εἶναι μία κίνηση ἡ ὁποία διαρκεῖ ὅσο διαρκεῖ ἡ φιλοσοφία και μετὰ πρέπει να ξαναρχίσεις ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἢ ἀπὸ τὸ σημεῖο που εἶχες σταματήσει.

➡ Ἀρα, ὅπως εἶπαμε στον Πλάτωνα, για να γνωρίσω τὸ νοητὸ, χρησιμοποιῶ αὐτὸ που εἶναι ἤδη νοητὸ μέσα μου, δηλαδὴ χρησιμοποιῶ τὸ Λόγο, τὸ λογιστικὸ μέρος τῆς ψυχῆς. Ἐδῶ, λέει ο Πλωτῖνος, για να νοήσω τὸ αἰώνιο, χρησιμοποιῶ ἤδη αὐτὸ που εἶναι αἰώνιο μέσα μου, που εἶναι ὅλη ἡ ψυχὴ.

Θεωρῶ τὴν αἰωνιότητα μέσω τῆς αἰωνιότητάς μέσα μου!

«Ἀν λοιπόν αὐτὸ που εἶναι ἔτσι εἶναι αἰώνιο και παντοτινὸ ὅτι δεν παρεκκλίνει καθόλου σε ἄλλη φύση...»

⇒ πάλι ἡ ἐννοια ὅτι δεν μεταβαίνω σε κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτὸ που εἶμαι.

...έχοντας ζωή που την κατέχει ήδη όλη...

⇒ Έχουμε παρατηρήσει στα προηγούμενα μαθήματα, το βλέπουμε και δω, τη διαρκή χρήση του **ήδη**. Αυτό είναι κάτι που μπορώ να βρω στη γλώσσα για να υποδηλώσω την έννοια της αιωνιότητας. Εφόσον η γλώσσα είναι χρονική, αυτό που λέω είναι ότι αυτό που είναι τώρα είναι ήδη από πάντα.

...χωρίς να την έχει πάρει ή να την παίρνει ή να πρόκειται να την αποκτήσει,...

⇒ Το ότι παίρνω κάτι από κάπου δηλώνει εξωτερικότητα. Αν δεν έχω κάτι και το παίρνω, το παίρνω από κάτι έξω από μένα, το παίρνω από κάποιον που είναι έξω από μένα. Ο Νους που είναι **ήδη** αυτό που είναι πάντα, δεν αποκτά κάτι απέξω από τον εαυτό του.

...αυτό που είναι έτσι θα είναι παντοτινό, και παντοτινότητα η κατάσταση αυτή του ύποκειμένου...

⇒ κατάσταση, λοιπόν, και όχι μετάβαση, όχι διαδικασία

⇒ το ύποκειμενο με την έννοια του υποστρώματος όχι του ατόμου, αυτό που υπόκειται

Η ουσία του Νου βρίσκεται σε μία διαρκή κατάσταση αιωνιότητας. Η αιωνιότητα δεν είναι διαδικασία, είναι κατάσταση.

...η οποία εξαρτάται από αυτό και ενυπάρχει σε αυτό, ενώ αιωνιότητα θα είναι αυτό που υπόκειται μαζί με την κατάσταση αυτή που φανερώνεται μέσα σε αυτό. Η αιωνιότητα είναι επομένως κάτι σπουδαίο, και η σκέψη την αναγνωρίζει ως ταυτόσημη με τον θεό -εννοείται με τον θεό που αναφέραμε».

⇒ πάλι η σκέψη μας την αναγνωρίζει ως ταυτόσημη με τον θεό

Μπορούμε να αναγνωρίσουμε την ουσία του θεού επειδή διαθέτουμε κάτι θεϊκό μέσα μας, μπορούμε να κατανοήσουμε την ουσία της αιωνιότητας επειδή διαθέτουμε κάτι αιώνιο μέσα μας, είμαστε αιώνιοι ως νοητικά όντα. Μπορούμε να κατανοήσουμε ότι αυτή η αιωνιότητα είναι η ίδια η φύση του θεού, αυτό που ονομάζουμε θεό. Αυτή είναι μία παραδοσιακή κατανόηση της φύσης του θεού και σε εμάς και στην αρχαιότητα: ο Θεός είναι αιώνιος. Ο Πλωτίνος όμως λέει ότι ο θεός δεν είναι αιώνιος με την έννοια ότι δεν πεθαίνει ποτέ, ότι ζει για πάντα, αλλά είναι αιώνιος με την έννοια ότι είναι πλήρης, ότι δεν του λείπει τίποτε, ότι δεν έχει κανενός είδους εξωτερικότητα η φύση του.

«Και θα ήταν σωστό να πούμε την αιωνιότητα "θεό", καθώς εμφανίζεται και παρουσιάζεται όπως είναι, πως είναι κάτι ατάραχο, το ίδιο, πάντοτε έτσι και με βέβαιη ζωή. Και δεν πρέπει να εκπλησσει κανείς, αν λέμε πως αποτελείται από πολλά».

Ο Νοῦς ἢ ο θεός εἶναι αἰώνιος, εἶναι πάντα αὐτό που εἶναι, δὲν μεταβάλλεται, ἀλλὰ ὁ Πλωτῖνος πρέπει νὰ ἐπιμείνει στο γεγονός ὅτι ἡ πολλαπλότητα που βρῖσκεται στο ἐσωτερικό του Νοῦ δὲν εἶναι κίνδυνος γιὰ τὴν αἰωνιότητά του.

Ἡ πολλαπλότητα γιὰ τὸν Πλωτῖνο κατανοεῖται ὡς κίνηση, ἀλλὰ ὄχι ὡς κίνηση πρὸς τὰ ἔξω, ἀλλὰ διαρκῆς συσχέτιση μεταξύ αὐτῶν τῶν πολλαπλῶν νοητῶν.

Δὲν πρέπει, ὅμως, αὐτὴ ἡ πολλαπλότητα νὰ κατανοηθεῖ ἀπὸ ἐμᾶς ὡς κίνδυνος γιὰ τὴν ἐνότητα καὶ ἀρα γιὰ τὴν αἰωνιότητα του Νοῦ.

Γι' αὐτό ὁ Πλωτῖνος λέει ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς εκπλήσσει ὅτι εἶναι πολλὰ, ἐπειδὴ ὁ τρόπος με τὸν ὁποῖο κατανοοῦμε κάτι που εἶναι ἀτάραχο καὶ ἀμετάβλητο, ὅπως μᾶς εἶπε ὁ Φαίδωνας –ἡ περιγραφή που ἔχουμε στὸν *Φαίδωνα* τῆς ἀμεταβλητότητας τῶν νοητῶν εἶναι μίᾳ περιγραφή που στηρίζεται στο ὅτι τὰ νοητὰ εἶναι ἀπλὰ καὶ ἀσύνθετα–, εἶναι ὅτι τὸ κάθε νοητὸ εἶναι ἀπλὸ καὶ ἀσύνθετο.

Αὐτὸς εἶναι ἓνας τρόπος γιὰ νὰ πούμε ὅτι τὸ κάθε νοητὸ εἶναι ἓνα, ὅτι δὲν εἶναι πολλὰ καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶναι πολλὰ, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσυνδεθεῖ καὶ γι' αὐτό εἶναι αἰώνιο. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἐπιχείρημα του *Φαίδωνα*.

Τὸ κάθε πολλαπλὸ εἶναι σύνθεση μερῶν καὶ γι' αὐτό μπορεῖ νὰ ἀποσυνδεθεῖ καὶ ὑπόκειται σὲ φθορά.

Τὸ νοητὸ εἶναι ἓνα πράγμα, ἡ δικαιοσύνη εἶναι ἓνα, τὸ κάλλος εἶναι ἓνα, ἀπὸ ὅπου καὶ εἴν το κοιτάξω εἶναι τὸ ἴδιο, ὁπότε δὲν μπορεῖ νὰ ἀποσυντεθεῖ σὲ μέρη.

Ενῶ ὁ Πλωτῖνος, ἀπὸ τὴν ἄλλη, λέει κάτι που ἐκ πρώτης ὄψεως ἀκούγεται παράδοξο γιὰ ἓναν πλατωνικό. Ὁ Πλωτῖνος θὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι ὁ Νοῦς εἶναι πολλαπλός. Ὡστόσο, ὁ Νοῦς δὲν ὑπόκειται σὲ γένεση καὶ φθορά, δὲν μπορεῖ νὰ καταστραφεῖ, γιὰ αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ πολλαπλότητα δὲν εἶναι σύνθεση μερῶν. Πρόκειται γιὰ ἐνός ἄλλου τύπου πολλαπλότητα, γιὰ μίᾳ συμπλοκή. Εἶναι, δηλαδὴ, συσχέτιση μεταξύ τῶν ἐννοιῶν που ἀπαρτίζουν αὐτὸν τὸν νοητὸ κόσμο. Δὲν εἶναι κομμάτια, δὲν εἶναι μέρη που μποροῦν νὰ ἀποκοποῦν τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο, δὲν εἶναι σύνθεση στοιχείων που μποροῦν νὰ ἀποσυντεθοῦν: νὰ ἀποσυντεθεῖ ἡ γῆ ἀπὸ τὸ νερὸ, ἀπὸ τὴ φωτιά καὶ ἀπὸ τὸν ἀέρα.

Γι' αὐτό λέμε ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάνει ἐντύπωση που εἶναι πολλὰ.

Εκ πρώτης ὄψεως αὐτὰ τὰ δύο δὲν πάνε μαζί! Δὲν μπορεῖ ἡ ἀμεταβλητότητα νὰ εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα ὅταν μιλάμε γιὰ κάτι που εἶναι ἓνα καὶ τὸ ἴδιο πράγμα γιὰ ὅταν εἶναι τὰ πολλὰ. Γιὰ αὐτό τὸ πράγμα μᾶς τὸ ἔχει μάθει ἡ πλατωνικὴ παράδοση, μᾶς ἔχει μάθει ὅτι τὸ αἰώνιο, τὸ ἀσύνθετο εἶναι ἓνα.

Αὐτὸ ἀλλάζει στὸν *Σοφιστὴ*, ὅταν ἐκεῖ ὁ Πλάτων εἰσάγει ὡς τρόπο συγκρότησης τῆς νόησης καὶ τοῦ λόγου τὴν συμπλοκή τῶν Ἰδεῶν μεταξύ τους. Ὁ Πλάτων λέει ὅτι μποροῦν τὰ εἶδη – οἱ Ἰδέες νὰ συνδέονται μεταξύ τους χωρὶς αὐτὸ νὰ εἶναι κίνδυνος γιὰ τὴ φύση τους ἢ νὰ εἶναι ἀντιφατικό.

Πὼς μποροῦν νὰ συνδέονται οἱ Ἰδέες μεταξύ τους;

Μέσω τῶν γενῶν που εἶδαμε, μέσω τῆς ταυτότητας καὶ τῆς ἑτερότητας, μέσω τοῦ ὄντος, μέσω τῆς κίνησης καὶ τῆς στάσης.

Το ότι ο Νοῦς είναι πολλά δεν αναιρεί την αιώνια φύση του, δεν τον κάνει μη απλό. Παραμένει απλός ο Νοῦς, ενώ είναι πολλαπλός, γιατί δεν είναι σύνθετος με την έννοια της σύνθεσης μερῶν. Ο Νοῦς είναι σύνθετος με μία άλλη έννοια που είναι ο συσχετισμός των εννοιῶν μεταξύ τους, όπως ακριβώς σχετίζονται τα θεωρήματα της γεωμετρίας.

«Και δεν πρέπει να εκπλήσσει κανείς, αν λέμε πως αποτελείται από πολλά. Διότι καθένα από τα Ἐκεῖ είναι πολλαπλό χάρι στην ἄπειρη δύναμή του· αφού ἄπειρο σημαίνει και να μην τελειώνει κάτι».

Ας δούμε πρώτα τον Νοῦ ως πολλαπλή ένότητα.

Μία από τις 2-3 σημαντικότερες πραγματείες για τον Νοῦ είναι η πραγματεία **V 3** – λίγο μεταγενέστερη της πραγματείας για τον χρόνο–, η οποία είναι χρονολογικά η 49^η και έχει τίτλο: *Περὶ τῶν γνωριστικῶν ὑποστάσεων καὶ τοῦ ἐπέκεινα*.

Είναι μία πραγματεία που μελετάει τις ἀρχές που γνωρίζουν, οι ἀρχές που γνωρίζουν είναι ο Νοῦς και η Ψυχή· το βασικό τους χαρακτηριστικό είναι ότι είναι γνωριστικές δυνάμεις, δηλαδή ότι γνωρίζουν.

Και το ἐπέκεινα είναι αυτό το οποίο είναι πέρα από την Ψυχή, αλλά δεν το εννοῶ. Αυτή η πραγματεία έχει ως βασικό της θέμα την έννοια της αὐτονόησης, τι σημαίνει αὐτονόηση, τι σημαίνει νοῶ τον ἑαυτό μου, και γι' αυτό και είναι μία πολύ σημαντική πραγματεία για την κατανόηση του Νοῦ.

V 3 [49] 15. 20-επόμενοι στίχοι.

Ο Πλωτῖνος εδῶ περιγράφει την πολλαπλή ένότητα του Νοῦ λέγοντας ότι:

«...καὶ γὰρ πλῆθος ὄν ὁμως ἐν τῷ αὐτῷ καὶ διακρίναι οὐκ ἂν ἔχοις, ὅτι ὁμοῦ πάντα· ἐπεὶ καὶ ἕκαστον τῶν ἐξ αὐτοῦ, ἕως ζωῆς μετέχει, ἐν πολλὰ»

Ο Νοῦς είναι μία ενιαία πολλαπλότητα...

Νοῦς = ἐν - πολλά

...και αυτό το πλήθος των εννοιῶν δεν χωρίζονται μεταξύ τους.

Σε άλλα σημεία του έργου, όπως στην πραγματεία **VI 2**, ο Πλωτῖνος λέει ότι διακρίνονται μεταξύ τους, τι εννοεί;

Ο Πλωτῖνος εννοεί ότι διακρίνονται μεταξύ τους νοητικά, δε χωρίζονται μεταξύ τους ακριβώς επειδή δεν είναι υλικά μέρη, ο Νοῦς δεν έχει υλικά μέρη. Ὅπως στην επιστήμη μπορούμε να διακρίνουμε την έννοια του τριγώνου από την έννοια του τετραγώνου, αυτό δε σημαίνει ότι χωρίζονται μεταξύ τους, ότι αποκόπτονται μεταξύ τους με τρόπο που είναι αποκομμένα τα αίσθητά.

Οπότε, αυτή η πολλαπλότητα είναι μία πολλαπλότητα που δεν είναι υλική πολλαπλότητα και γ' αυτό τον λόγο δεν κινδυνεύει η αιωνιότητα από αυτού του τύπου την πολλαπλότητα.

Τώρα, αυτή η συνύπαρξη της πολλαπλότητας με την ένότητα λέει ο Πλωτίνος ότι είναι δυνατή χάρη στο γεγονός ότι το κάθε νοητό έχει άπειρη δύναμη, ότι είναι άπειρο, και από αυτήν την άποψη ο Νοῦς ο ίδιος είναι άπειρος.

Έχω πει ξανά ότι η έννοια της άπειρίας είναι μία αρνητική έννοια στην αρχαία φιλοσοφία, στον Πλωτίνο αποκτά μάλλον για πρώτη φορά μία θετική έννοια, αλλά κατανοημένη ως άπειρη δύναμη.

Το Έν είναι μία άπειρη δύναμη, ο Νοῦς είναι επίσης μία άλλου τύπου άπειρη δύναμη. Το άπειρο από μόνο του δεν υπάρχει. Ο Άριστοτέλης λέει ότι το άπειρο δεν είναι ενεργεία άπειρο, είναι μόνο δυνάμει άπειρο, ας πούμε το μαθηματικό άπειρο.

Το άπειρο κατανοείται γενικώς ως αυτό το οποίο δεν μπορεί να το περπατήσεις!

Είναι το **άδιεξήτητον**, αυτό που δεν έχει τέλος, δεν έχει πέρατα με την έννοια πως όσο και να προχωράς έχει κι άλλο. Αυτό είναι το ποσοτικό άπειρο το οποίο είναι ένα κακό, ένα φαύλο άπειρο για τους αρχαίους, γιατί είναι ένα άπειρο που δεν μπορείς να το σκεφτείς. Η έλλειψη πέρατος δηλώνει έλλειψη προσδιορισμού, άρα έλλειψη μορφής που αποτελεί χαρακτηριστικό της ὕλης. Είναι, λοιπόν, το απροσδιόριστο, αυτό το οποίο δεν μπορείς να σκεφτείς, το οποίο δεν μπορεί να είναι ένα αντικείμενο της σκέψης, αυτό που δεν έχει μορφή.

Όταν εδώ μιλάει ο Πλωτίνος για άπειρο δεν εννοεί αυτού του είδους το άπειρο και γ' αυτό λέει ότι είναι άπειρο ως δύναμη, και πώς το εξηγεί:

Είναι άπειρο με την έννοια ότι δεν τελειώνει, και τι σημαίνει δεν τελειώνει:

...τὸ ἄπειρον τὸ μὴ ἂν ἐπιλείπειν...

Σημαίνει ότι δεν ξοδεύει τίποτα από τον εαυτό του. Πάλι, λοιπόν, κατανοούμε το άπειρο ως πληρότητα, όχι ως κάτι που δεν τελειώνει με αυτήν την έννοια ότι προχωρούμε ἐπ' ἄπειρον, όπως είναι το αριθμητικό άπειρο, ούτε που είναι άπειρο με την έννοια ότι δεν έχει πέρατα και δεν μπορούμε να το σκεφτούμε, ότι δεν έχει κανένα προσδιορισμό, αλλά είναι άπειρο με την έννοια ότι είναι πλήρες.

Είναι άπειρο εντός περάτων, είναι απολύτως προσδιορισμένο, αλλά είναι τόσο πλήρως προσδιορισμένο που δεν μπορεί να δεχθεί κανέναν καινούργιο προσδιορισμό, δε χρειάζεται καινούργιο προσδιορισμό, με αυτήν την έννοια είναι άπειρο. Και, εξηγώντας το με μία έννοια του ποιοτικού ἀπείρου, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι είναι άπειροι οι συνδυασμοί μεταξύ των νοητῶν, τα ίδια τα νοητά όμως δεν είναι άπειρα. Ο αριθμός των νοητῶν είναι πεπερασμένος, γιατί αλλιώς δε θα μπορούσαμε να τα νοήσουμε, αλλά οι συνδυασμοί τους είναι άπειροι.

Ακολουθεί μία ακόμα παραπομπή για την άπειριά του Νοῦ, στην **V 5.**, στην οποία έχω αναφερθεί πολλές φορές.

Αυτή είναι η πραγματεία η οποία θέτει ότι τα νοητά είναι εσωτερικά στον Νοῦ και ότι δε βρίσκονται απέξω.

[32] V 5 10. 21-22 *Ὅτι οὐκ ἔξω τοῦ νοῦ τὰ νοητὰ καὶ περὶ τάγαθοῦ*

«Τὸ δ' ἄπειρον ἢ δύναμις ἔχει· οὐ γὰρ ἄλλως ποτὲ οὐδ' ἐπιλείπει, ὅπου καὶ τὰ μὴ ἐπιλείποντα δι' αὐτόν».

Η έννοια του ἀπείρου στην περίπτωση του Νοῦ, ὅπως και στην περίπτωση του Ἐνός, δηλώνει τη δύναμή του:

ἄπειρον ≡ δύναμις ≠ δυνάμει

Προσοχή:

Αυτή η δύναμις είναι διαφορετική από το δυνάμει το ἄριστοτελικό. Η δύναμις είναι παραγωγική δύναμις στον Πλωτῖνο. Ἐχει μία ἄλλη έννοια αυτή η δύναμις και δεν είναι το δυνάμει που είναι κάτι δυνάμει, το οποίο δεν ἔχει ἀκόμα ενεργοποιηθεί και θα γίνει ενεργό. Η δύναμις, στην περίπτωση του Ἐνός και στην περίπτωση του Νοῦ, δηλώνει **δραστηκότητα**. Είναι παραγωγική δύναμη με την έννοια ὅτι ο Νοῦς παράγει διαρκῶς τον ἑαυτό του. Γι' αυτό και ο Πλωτῖνος λέει ὅτι αυτή η δύναμις δηλώνει ὅτι τίποτα δεν τοῦ λείπει, γιατί αυτά που είναι λειψά, ἀπό τα πράγματα ἀπό τα οποία λείπει κάτι, υπάρχουν χάρη στον Νοῦ. Ο Νοῦς είναι πλήρης και η δύναμις εννοείται ως αὐτοῦ του τύπου η πληρότητα!

✿ Και ἐπίσης στην πραγματεία που εἶδαμε νωρίτερα, στην **V 1 [10] 6. 9-10, *Περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων***, ο Πλωτῖνος μᾶς λέει ὅτι η ἄπειρη δύναμις είναι και το χαρακτηριστικό του κάθε νοητοῦ, ὄχι μόνο του Νοῦ ως συνόλου ἀλλὰ και του κάθε νοητοῦ.

Η δύναμις, λοιπόν, στον Νοῦ ως δύναμις παραγωγική και ὄχι ως δυνάμει που πρόκειται να μεταβεί σε ἕνα ενεργεία.

✿ Ὅποτε, τελειώνουμε και το 5^ο κεφάλαιο:

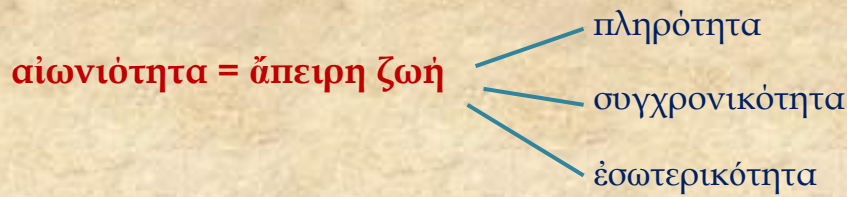
«Διότι καθένα ἀπὸ τα Ἐκεῖ είναι πολλαπλό χάρη στην ἄπειρη δυνάμει του ἀφῶ ἄπειρο σημαίνει και να μην τελειώνει κάτι.

⇒ εἶπαμε το να μην τελειώνει κάτι δηλώνει πληρότητα.

Και τοῦτο είναι ἄπειρο κυριολεκτικά, ἀφῶ δεν ξοδεύει τίποτα ἀπὸ τον ἑαυτό του. Ἐτσι, αν πει κανείς ὅτι η αἰωνιότητα είναι ἄπειρη ζωή, που είναι ὅλη μαζί και δεν ξοδεύει τίποτα ἀπὸ τον ἑαυτό της, καθῶς δεν ἔχει οὔτε παρελθόν οὔτε μέλλον - ἀλλιῶς δεν θα ἦταν ὅλη μαζί-, θα βρῖσκεται κοντὰ στο να την ορίσει».

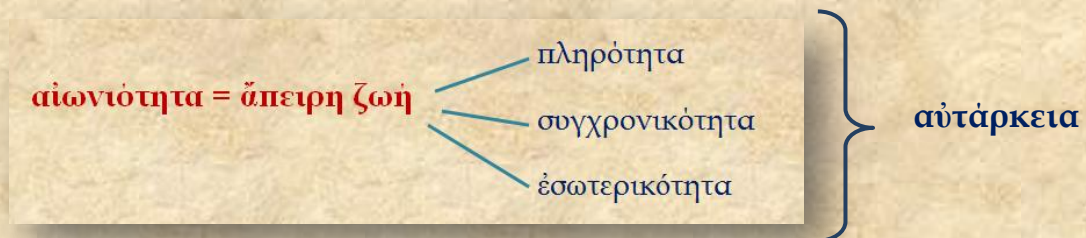
Ο τελικός, λοιπόν, ορισμός της αιωνιότητας είναι άπειρη ζωή και αυτή μπορεί να αναλυθεί στις τρεις παρακάτω έννοιες:

Η αιωνιότητα είναι μία ζωή άπειρη, δηλαδή μία άπειρη νοητική ενέργεια η οποία χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι τα αντικείμενά της είναι εσωτερικά στην ίδια. Τα αντικείμενα αυτά είναι συγχρονικά το ένα προς το άλλο και αυτή η ζωή που χαρακτηρίζεται από την έσωτερικότητα και τη συγχρονικότητα είναι μία ζωή πλήρης.

Άρα, αυτάρκης, δεν της λείπει τίποτε.

Η αιωνιότητα κατανοείται από τον Πλωτίνου όχι ως άπειρη διάρκεια, αλλά ως απόλυτη συγχρονικότητα, πληρότητα, έσωτερικότητα και εντέλει ως η αυτάρκεια του νοητού, το γεγονός, δηλαδή, ότι δεν του λείπει τίποτα, δεν προσλαμβάνει τίποτα απέξω, ότι αυτό που *είναι* είναι διαρκώς χάρη στον εαυτό του.

Προχωράμε στο 6^ο κεφάλαιο που είναι το τελευταίο κεφάλαιο που αναφέρεται στην αιωνιότητα. Το 6^ο κεφάλαιο ολοκληρώνει τη συζήτηση για την αιωνιότητα, ολοκληρώνει τη θεωρία του Πλωτίνου για το τι είναι η αιωνιότητα η οποία είχε ξεκινήσει στο 3^ο κεφάλαιο όπως είδαμε. Από το 7^ο κεφάλαιο και μετά αρχίζει η συζήτηση για τον χρόνο.

Στο 6^ο κεφάλαιο, ο Πλωτίνος προσπαθεί να μάς κάνει να δούμε, μέσα από τη γλώσσα που χρησιμοποιεί, όσο πιο καθαρά και πειστικά αυτήν τη φύση της αιωνιότητας.

Ο Πλωτίνος προσπαθεί να μάς κάνει να τη δούμε την αιωνιότητα μέσα από μία γλώσσα η οποία, όπως έχει και πάλι αναφέρει, είναι κατ' ανάγκην χρονική. Η γλώσσα χρησιμοποιεί ρήματα, τα ρήματα έχουν χρόνους. Προσπαθούμε, λοιπόν, να υπερβούμε την ίδια τη χρονικότητα της γλώσσας και να δούμε μέσα από αυτές τις εικόνες που μάς δίνει ο Πλωτίνος τη φύση της αιωνιότητας.

«Και εφόσον η φύση αυτή, έτσι πανέμορφη και παντοτινή, περιβάλλει το Έν και προέρχεται από Έκείνο και κατευθύνεται προς Έκείνο...»

⇒ Αυτή η φύση, ο Νοῦς ξέρουμε ότι προέρχεται από το Ἔν και θέλει να επιστρέψει στο Ἔν. Ο Νοῦς θέλει να σκεφτεί το Ἔν και με αυτήν την έννοια να επιστρέψει στο Ἔν.

...δίχως να το αφήνει, αλλά παραμένοντας πάντα γύρω από Ἐκεῖνο και μέσα σε Ἐκεῖνο, και ζει σύμφωνα με Ἐκεῖνο...

⇒ Αυτοί είναι διάφοροι τρόποι να μάς πει την εξάρτηση του Νοῦ από το Ἔν, έτσι ώστε να αφαιρέσει την εντοπιότητα, γιατί όταν λέμε ότι είναι μέσα στο Ἔν, φανταζόμαστε ένα πράγμα μέσα σε ένα άλλο. Αλλά επειδή μιλάμε για πράγματα τα οποία είναι απολύτως νοητά, ο λόγος της εντοπιότητας είναι παραπλανητικός. Αν πω ότι το Πυθαγόρειο Θεώρημα είναι μέσα στη γεωμετρία, δεν είναι δυνατό να σκεφτώ ότι είναι ένας τόπος η γεωμετρία και μέσα σ' αυτόν τον τόπο υπάρχει το Πυθαγόρειο Θεώρημα σα να πω πως το γλυκό του κουταλιού είναι μέσα στο βάζο.

Οπότε, αυτές ακριβώς οι εικόνες προσπαθούν να άρουν την τάση μας να σκεφτόμαστε τα πράγματα στον χρόνο και μέσα σε τόπο που είναι μία τάση που έχει η ψυχή που δεν μπορεί να την καταπολεμήσει πλήρως. Είναι ένα από τα πράγματα που κάνει η φιλοσοφία, θα το δούμε λίγο μετά αυτό, πώς η φιλοσοφία μελετάει τους μύθους.

...παραμένοντας πάντα γύρω από Ἐκεῖνο και μέσα σε Ἐκεῖνο, και ζει σύμφωνα με Ἐκεῖνο –και νομίζω πως τούτο έχει διατυπωθεί ωραία, με βαθύνοια και με ακρίβεια από τον Πλάτωνα στην έκφραση «ενώ η αἰωνιότητα παραμένει μέσα σε ἐνότητα» – ...

⇒ Αυτή η φράση είναι από τον *Τίμαιο* στο σημείο που ο Πλάτων μιλάει για τον χρόνο και λέει ότι προέρχεται από την αἰωνιότητα, από το νοητό πρότυπο. Μία κινητή εικόνα της αἰωνιότητας είναι ο ίδιος ο αἰώνας, η αἰωνιότητα παραμένει σε ἐνότητα, δηλαδή δεν ξοδεύεται έξω από την ἐαυτό της, δεν έχει κανενός είδους ἐξωτερικότητα.

...έτσι ώστε όχι μόνον η ίδια να οδηγείται σε ἐνότητα με τον ἐαυτό της, αλλά και να αποτελεί την αναλλοίωτη ζωή του ὄντος γύρω από το Ἔν, θα είναι αυτό που ζητούμε».

⇒ **ζωή** όπως την είδαμε νωρίτερα

Η αἰωνιότητα ορίζεται ως ζωή του Νοῦ.

Με τον όρο ζωή ο Πλωτῖνος κατανοεί την αέναη κίνηση σε συσχετισμό των νοητῶν μεταξύ τους. Ἐχω πει και πάλι πως εάν το δούμε γενετικά το πώς προκύπτει ο Νοῦς, η ζωή είναι το 2^ο στάδιο, ενώ έχουμε στο 1^ο στάδιο αυτό που ο Πλωτῖνος ονομάζει οὐσία, εἶναι, ὄν. Η ζωή είναι το 2^ο στάδιο όπου εμφανίζονται τα νοητά και αρχίζουν να συσχετίζονται μεταξύ τους. Η ζωή είναι ένας διαρκής συσχετισμός και το 3^ο στάδιο είναι το γεγονός της ίδιας της νόησης, ότι η νόηση νοεῖ αυτόν τον συσχετισμό.

«Διότι ἐκεῖνο που παραμένει αυτό που εἶναι και έτσι όπως εἶναι, καθώς και η ίδια η παραμονή – που είναι ἐνέργεια μιας ζωῆς που παραμένει στον ἐαυτό της, στραμμένη προς ἐκεῖνο και μέσα σε ἐκεῖνο, χωρίς να ψεύδεται ούτε στο εἶναι ούτε στη ζωή της –

...

⇒ *ἐκεῖνο* είναι το Ἔν

Είναι στραμμένη προς το Ἔν αυτή η νοητική ενέργεια και ως στραμμένη στο Ἔν, είναι στραμμένη προς τον ἴδιο της τον ἑαυτό. Ἐχω αναφέρει πως ο Νοῦς συνειδητοποιεί πως δεν μπορεί να νοήσει το Ἔν, και επιστρέφει ως αὐτονόηση, ως αὐτοσυνειδησία στον ἑαυτό του. Αυτό συνιστά την αἰωνιότητα.

...θα συνιστά την αἰωνιότητα».

Βλέπετε ότι η γλώσσα υπολείπεται σε σχέση με αυτό που θέλουμε να πούμε και γι' αυτόν τον λόγο ο Πλωτῖνος χρησιμοποιεί όλα αυτά τα σχήματα μαζί: *εἶναι μέσα σε ἐκεῖνο και στρέφεται προς ἐκεῖνο και εἶναι ἐκεῖνο*. Αυτός είναι ένας τρόπος να πούμε στη γλώσσα που χωρίζει τα πράγματα, κάτι που είναι διαρκῶς ενωμένο, που είναι και άλλο από τον ἑαυτό του και είναι διαρκῶς ενωμένο με τον ἑαυτό του.

«Αφού ἀληθινό εἶναι...»

⇒ ξαναβρίσκουμε την έννοια της ἀλήθειας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, στο τέλος του 4^{ου} κεφαλαίου, μιλήσαμε για το ἀληθινό ετούτο σύμπαν. Επανέρχεται εδώ η έννοια της ἀλήθειας.

Ἀληθινόν είναι αυτό που είναι πράγματι *εἶναι*, σε αντίθεση με το μη ἀληθινό *εἶναι*.

Ποιο είναι το μη ἀληθινό εἶναι;

Το εἶναι των αἰσθητῶν. Τα αἰσθητά ὄντα δεν είναι με την έννοια ότι δεν είναι πλήρως, όχι ότι δεν είναι ανύπαρκτα, αλλά δε διαθέτουν ἀληθινή οὐσία, δε διαθέτουν ἀληθινό εἶναι με την έννοια ότι πάντα κάτι τούς λείπει.

Ἄρα τι είναι το αἰσθητό;

Το αἰσθητό πράγμα είναι πάντα μία σύνθεση ὄντος και μη ὄντος!

Εἶμαι κάτι και ταυτόχρονα δεν εἶμαι κάτι άλλο που θα γίνω αργότερα ή δεν εἶμαι πια κάτι που ἤμουν πριν. Ἄρα, το κάθε αἰσθητό μπορεί να κατανοηθεῖ λογικά ως σύνθεση ὄντος και μη ὄντος: αυτό που εἶμαι τώρα, αυτό που δεν εἶμαι πια ενώ ἤμουν πριν, αυτό που δεν εἶμαι ακόμα και θα εἶμαι μετά!

Το ἀληθινό *εἶναι* είναι αυτό που δεν έχει πρότερο και ὑστερο, δεν έχει κάτι που δεν ἦταν ούτε κάτι που θα είναι, δεν τού λείπει κάτι που θα είναι, είναι πλήρες.

Η αὐτάρκεια του νοητοῦ είναι αυτή η πληρότητα, ενόσω πληρότητα σημαίνει ότι δε μού λείπει τίποτα.

«Αφού 'άληθινό είναι' σημαίνει ποτέ να 'μην είναι', ούτε να είναι αλλιώς. Και τούτο, το να είναι το ίδιο».

⇒ Αυτή η ταυτότητα με τον εαυτό ως αυτό που αποδίδει αυτό που είδαμε πριν: την αυτάρκεια, την πληρότητα, την έλλειψη εξωτερικότητας.

«Και τούτο, το να είναι χωρίς διαφορές».

Προσοχή: το *άδιαφόρως είναι*

Έχουμε πει πολλές φορές ότι η αυτοπαραγωγή του Νοῦ συνίσταται σε μια αυτοδιαφοροποίηση. Όταν ο Πλωτίνος λέει εδώ *άδιαφόρως* -να μην έχει διαφορές-, δεν εννοεί να μην έχει έτερότητα με τον εαυτό του.

Ο Πλωτίνος εννοεί χωρίς αυτήν τη συγκεκριμένη έτερότητα που είναι το μή ὄν μαζί με το ὄν. Αυτό που είμαι τώρα, ότι, δηλαδή, μου λείπει κάτι που ήμουν πριν -μή ὄν- ότι δεν είμαι ακόμα κάτι που θα γίνω μετά, πάλι μή ὄν. Αυτού του τύπου τη διαφορά εννοεί ο Πλωτίνος και όχι την ποιοτική διαφορά μεταξύ των νοητών.

Το γεγονός ότι τα νοητά είναι διαφορετικά μεταξύ τους και άλλο πράγμα είναι η Δικαιοσύνη και άλλο πράγμα είναι το Άγαθόν, αυτό είναι μία διαφορά αλλά όχι διαφορά που συνιστά μή ὄν. Ή μάλλον το μή ὄν σ' αυτήν την περίπτωση είναι μόνο μία διαφορά, μία λογική διαφορά.

Επίσης, ότι λέει εδώ ο Πλωτίνος ότι δεν είναι αδιαφόριστο, εννοεί μία ὄντολογική διαφορά. Όταν είμαι κάτι τώρα το οποίο δε θα είμαι μετά ή δεν είμαι κάτι τώρα που θα γίνω μετά: αυτό είναι ὄντολογική διαφορά, δεν είναι λογική διαφορά· αλλάζω ὄντολογικά. Δεν είναι λογική διαφορά ανάμεσα στο 1 και στο 2, ανάμεσα στο τρίγωνο και στο τετράγωνο.

Είναι μία ὄντολογική διαφορά που δηλώνει έλλειψη.

«Δεν έχει λοιπόν κανένα "τούτο ή εκείνο",...

⇒ *δεν έχει κανένα τούτο ή εκείνο:* αυτό δηλώνει κατακερματισμό, άλλο πράγμα είναι αυτή η καρέκλα και άλλο πράγμα η άλλη καρέκλα.

...ούτε επομένως μπορείς να κάνεις διαχωρισμούς, ούτε να το ξεδιπλώσεις, ούτε να το προωθήσεις, ούτε να το προεκτείνεις, ούτε συνεπώς να θεωρήσεις κάτι δικό του ως πρότερο ή ὕστερο».

⇒ Μετά θα δούμε ότι ο χρόνος είναι κάτι που έχει πρότερο και ὕστερο. Απλώς ο Πλωτίνος θα πει ότι αυτό το πρότερο και το ὕστερο δεν πρέπει να τα κατανοούμε ως κάτι τοπικό, αλλά σα να είναι κάτι ὄντολογικό. Αυτό θα το δούμε αργότερα.

«Αν λοιπόν σε αυτό δεν υπάρχει ούτε πρότερο ούτε ύστερο, και το εἶναι είναι για εκείνο το πιο ἀληθινό πράγμα,...

⇒ Δηλαδή, ο Νοῦς διαθέτει την οὐσία ως την ἀλήθεια του ἑαυτοῦ του. Ο Νοῦς είναι πάντα ἤδη αυτό που είναι. Αυτός είναι ο τρόπος που μᾶς ἔχει περιγράψει τον Νοῦ: είναι πάντα ἤδη αυτό που είναι, δηλαδή, και ἦταν αυτό που είναι και συνεχίζει να είναι αυτό που είναι. Ο Νοῦς δεν ἔχει ούτε πρότερο ούτε ὕστερο διαφορετικό από τον ἑαυτό του. Αυτή είναι η διαφορά που θέλει να μας πει ο Πλωτῖνος ἐδῶ, ὄχι η λογική διαφορά μεταξύ των εἰδῶν, μεταξύ των Ἰδεῶν.

...και αυτό το ἴδιο, και τούτο με την ἔννοια ὅτι είναι ουσιαστικά και ζωτικά, βρίσκουμε πάλι αυτό που αναφέραμε, την αἰωνιότητα».

⇒ ὅτι είναι με τον ἑαυτό του ως οὐσία και ως *τῷ ζῆν* (δοτική), χάρη στο γεγονός της ζωῆς.

Εἶναι αυτό που είδαμε πριν, ὅτι δεν υπάρχει κανενός εἶδους ἐξωτερικότητας στον Νοῦ: αυτό που είναι ο Νοῦς και που είναι πάντα ἤδη, αυτό που είναι δεν το χρωστάει σε τίποτε ἄλλο παρά μόνο στον ἑαυτό του. Ἐχουμε, δηλαδή, ἀπουσία του ἐπίκτητου που δηλώνει ἐξωτερικότητα, που δηλώνει κάτι που παίρνω ἀπέξω.

Ο Νοῦς δεν ἔχει τίποτε ἐπίκτητο, το εἶναι του εἶναι σύμφυτο, εἶναι ο ἴδιος του ο ἑαυτός. Ἐχουμε μία ἀπόλυτη ταυτότητα με τον ἑαυτό του μέσα ἀπὸ τις διαφορές του, δεν εἶναι μία στατική, μία νεκρή ταυτότητα, μία ταυτότητα που εἶναι ἀπλῶς ὅτι το 1 εἶναι ἴσον με το 1.

Εἶναι μια δυναμική ταυτότητα ἀλλὰ δεν προσλαμβάνει τίποτε ἐξω ἀπὸ τον ἑαυτό του. Εἶναι σα μία διαρκῆς πλήρωση, σα μία διαρκῆς τελειοποίηση, γίνεται διαρκῶς αυτό που εἶναι.

«Ὅταν ὁμως λέμε «πάντοτε» και «ὄχι πότε ὄν και πότε μὴ ὄν»,...

⇒ Ὅτι ο Νοῦς, δηλαδή, εἶναι πάντα ἤδη αυτό που εἶναι και δεν εἶναι ἄλλοτε ὄν και ἄλλοτε μὴ ὄν.

...πρέπει να ἔχουμε ὑπόψη μας πως εκφραζόμαστε ἔτσι για χάρη δική μας».

⇒ Ἐδῶ λοιπόν εἶναι μία συζήτηση, μία ἐπισημανση για τα ὅρια της γλώσσας. Μιλᾶμε, δηλαδή, ἔτσι για να το καταλάβουμε. Κάνουμε μία διήγηση, διηγούμαστε με οἰονεῖ μυθολογικούς ὀρους τη συγκρότηση του Νοῦ, γιατί δεν μπορούμε να την πούμε ἀλλιῶς.

Για να δοῦμε ποιοι εἶναι αυτοὶ οἱ περιορισμοὶ της γλώσσας, θα δοῦμε ἓνα ἀπόσπασμα ἀπὸ μία λίγο προγενέστερη πραγματεία: **III 5 [30], Περὶ ἔρωτος.**

Αυτή εἶναι η μοναδική πραγματεία στην οποία ο Πλωτῖνος ἀσχολεῖται με την ἐρμηνεία ἐνός μύθου.

Ο μύθος είναι ο μύθος του Έρωτα στο Συμπόσιο του Πλάτωνα. Είναι η γέννηση του Έρωτα ως παιδιού της Πενίας και του Πόνου μετά από το συμπόσιο που κάνουν οι θεοί.

Αυτό το οποίο μάς ενδιαφέρει εδώ δεν είναι ο τρόπος με τον οποίο ο Πλωτίνος ερμηνεύει τον ίδιο τον μύθο, αλλά η μέθοδος που προτείνει για την ερμηνεία των μύθων. Ο Πλωτίνος δεν ασχολείται με μύθους, δεν κάνει αλληγορική ανάλυση των μύθων, κάτι που γίνεται πολύ της μόδας στον Ύστερο Νεοπλατωνισμό όπου κάνουν σχόλια, υπομνήματα στον Πλάτωνα και μέσα από αυτά τα σχόλια κάνουν αλληγορική ερμηνεία των μύθων του.

Εικόνα 1

Antonio Canova, *Έρως και Ψυχή (Amor and Psyche)*, 1786–1793, Louvre, Παρίσι.

Ο Πλωτίνος δεν ασχολείται με όλα αυτά, μόνο εδώ έχουμε μία ερμηνεία του μύθου. Αλλά αυτό που μάς ενδιαφέρει είναι ένα απόσπασμα στο οποίο εξηγεί τι κάνουν οι μύθοι και με βάση αυτό καταλαβαίνουμε τι πρέπει να κάνουμε εμείς ώστε να ερμηνεύσουμε τους μύθους.

Ο Πλωτίνος στο **III 5 [30] 9. 24–29** λέει:

«Οι μύθοι, αν πρόκειται να είναι μύθοι και όχι φιλοσοφική θεωρία, πρέπει να καταμερίζουν χρονικά αυτά για τα οποία μιλούν και να διαιρούν μεταξύ τους πολλά από τα όντα τα οποία είναι μαζί...

Τι κάνει ο μύθος:

Ο μύθος χωρίζει χρονικά πράγματα που δεν είναι χρονικά χωρισμένα. Λέει, για παράδειγμα, ότι γεννήθηκε ο Δίας, μετά από τον Δία γεννήθηκε η Αθηνά, ενώ στην πραγματικότητα δεν έχουμε τέτοιου είδους κατάσταση στο επίπεδο των θεών. Δεν έχουμε, δηλαδή, ότι κάποια στιγμή γεννιέται ο Δίας και αργότερα γεννιέται η Αθηνά, αυτά είναι συγχρονικά.

Άρα, ο μύθος καταμερίζει χρονικά τη συγχρονικότητα των νοητών, αλλά και διαιρεί τα όντα μεταξύ τους.

Έτσι, ο μύθος κάνει δύο πράγματα: εισάγει χρόνο και διαίρεση στα όντα.

Τα όντα είναι συγχρονικά, ο μύθος τα χωρίζει γιατί αυτή είναι η σειρά της διήγησης. Όταν διηγούμαστε λέμε: πρώτα ήταν αυτό, μετά εκείνο, *ἐν ἀρχῇ* είναι ο λόγος και μετά, κ.λ.π.

Και επιπλέον ο μύθος χωρίζει είτε τα όντα μεταξύ τους είτε τα όντα από τις ιδιότητές τους: ο Δίας είναι άλλο πράγμα από τον Κρόνο, από την Αθηνά, κ.λ.π.

Αυτά όταν τα ερμηνεύσουμε, μπορούμε να τα κατανοήσουμε ως ένα ὄν με πολλαπλές όψεις, με πολλαπλές ιδιότητες.

Ας δούμε το εξής: ο Δίας έχει στο πλευρό του, το βρίσκουμε στις τραγωδίες, στο τέλος των Εϋμενίδων, τη Δίκη, είναι λογικό να σκεφτούμε ότι ο Δίας και η Δίκη είναι δύο διαφορετικά όντα και ότι η Δίκη είναι πάντα καθισμένη στα πόδια του Δία; Η θα σκεφτούμε ότι η Δίκη ως δικαιοσύνη είναι αυτό που χαρακτηρίζει εγγενώς και καταστατικά τον θεό που ονομάζουμε Δία;

Οπότε, χωρίζουμε όντα και εισάγουμε χρόνο στον μύθο.

Αλλά όχι μόνο στον μύθο, ακόμα και όταν δεν κάνουμε μύθο, χωρίζουμε όντα και εισάγουμε χρόνο. Στην πραγματικότητα αυτό είναι το πρόβλημα της γλώσσας. Η γλώσσα χωρίζει, χωρίζει τα πράγματα από τις ιδιότητές τους και εισάγει χρόνο γιατί είναι η ίδια χρονική –έχουμε ρήματα, τα ρήματα έχουν χρόνους, δεν μπορούμε να μιλήσουμε χωρίς χρόνους.

...διαιρούν μεταξύ τους πολλά από τα όντα τα οποία είναι μαζί, διαφέρουν όμως ως προς τη σειρά και τις δυνάμεις τους στα σημεία όπου ακόμη και οι λογικές αναλύσεις παρουσιάζουν να γίνονται πράγματα που δε γεννιούνται και διαιρούν και αυτές πράγματα που είναι μαζί...

Ακόμα και οι λογικές αναλύσεις, λοιπόν, διαιρούν πράγματα που είναι μαζί, γιατί για να μελετήσουμε κάτι, πρέπει να το διαιρέσουμε.

Τι κάνει ο νους, ο δικός μας νους όταν μελετάει τη διάρθρωση του νοητού κόσμου; Ανακαλύπτει τα γένη: το ταυτόν, το έτερον, την κίνηση, τη στάση, το Όν. Δεν τα θέτουμε εμείς εκεί τα γένη, δεν είναι καντιανός ο Πλωτίνος, δε λέει ότι είναι δικές μας κατηγορίες που τις θέτουμε μέσα στο νοητό, λέει ότι τις ανακαλύπτουμε.

Αλλά, ενώ αυτές είναι όλες μαζί, διαπλέκονται. Και εμείς τις χωρίζουμε, λέμε, για παράδειγμα: αυτό είναι ταυτότητα, αυτό είναι ετερότητα, αυτό είναι κίνηση, αυτό είναι στάση.

Γιατί το κάνουμε αυτό; Γιατί μόνο έτσι μπορούμε να τις καταλάβουμε.

Ακόμα και η λογική ανάλυση κάνει κάτι που είναι ιδιον του μύθου: χωρίζει πράγματα τα οποία είναι μαζί, τα διαιρεί –η διαίρεση και η συναίρεση που έχουμε από τον Φαίδρο του Πλάτωνα.

...και όταν τελειώσει κατά το δυνατόν η έκθεσή τους, αφήνουν αυτόν που τα έχει κατανοήσει να τα ανασυνθέσει».

Αφού τα διαιρούμε τα πράγματα, τα συναιρούμε, ακριβώς αυτή η διαδικασία που περιγράφει ο Πλάτων στον Φαίδρο ως τη διαδικασία της διαλεκτικής: διαίρεση και συναίρεση. Βρίσκω, δηλαδή, τις αρθρώσεις των εννοιών, τις χωρίζω μεταξύ τους και μετά τις συνθέτω ξανά για να πάω πίσω σ' αυτό που ήθελα να αναλύσω. Αναλύω κάτι και μετά το συνθέτω ξανά για να πάω σ' αυτό που ήταν αρχικά.

Τι κάνει, λοιπόν, όχι μόνο ο μύθος, αλλά και η λογική ανάλυση, γιατί και τα δύο χρησιμοποιούν το ίδιο μέσο που είναι η γλώσσα; Εισάγει χρόνο, άρα διαδοχή. Λέμε πρώτα το ένα, μετά το άλλο, έτσι σκεφτόμαστε! Και μετά, ταυτόχρονα διαιρεί τα πράγματα που είναι μαζί, διαχωρίζει τα πράγματα από τις ιδιότητές τους.

■ Αυτό ακριβώς προσπαθούμε να άρουμε στη φιλοσοφία, προσπαθούμε να αναλύσουμε τα πράγματα και μετά να άρουμε τον χρόνο και τη διαίρεση για να δούμε πώς είναι πραγματικά τα νοητά. Αλλά αυτό δεν το καταφέρνουμε πλήρως και γι' αυτό πρέπει να χρησιμοποιούμε εικόνες ή να χρησιμοποιούμε σχήματα λόγου για να δώσουμε να καταλάβουνε, να καταλάβουμε αυτό που δεν μπορούμε να πούμε πλήρως!

■ Γι' αυτό λέει, λοιπόν, ο Πλωτίνος (III 7 6.):

«Όταν όμως λέμε «πάντοτε» και «όχι τότε ὄν και τότε μή ὄν»,...

⇒ Το λέμε για μας, για να το καταλάβουμε εμείς, και τι σημαίνει αυτό;

...πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως εκφραζόμαστε έτσι για χάρη δική μας. Γιατί το 'πάντοτε' μπορεί να μην έχει εδώ την κυριολεκτική του σημασία και,...

⇒ Γιατί το πάντα δεν έχει εδώ την κυριολεκτική του σημασία; Γιατί τι εννοούμε όταν λέμε πάντα; Κάτι που έχει άπειρη διάρκεια. Αλλά όλη αυτήν την ώρα έχουμε πει ότι η αιωνιότητα δεν είναι άπειρη διάρκεια. Οπότε δεν μπορούμε να το πούμε αλλιώς. Λέμε ότι το νοητό είναι πάντα αυτό που είναι, χρησιμοποιούμε το ἤδη για να δείξουμε ότι δεν υπάρχει κάποια χρονική στιγμή που δεν ήταν αυτό που είναι. Αλλά δεν είναι ακριβές αυτό που κάνουμε, γιατί λέμε αυτό που δε θέλουμε να πούμε, λέμε ότι κάτι είναι πάντα, ενώ θέλουμε να πούμε ότι η αιωνιότητα δεν είναι πάντα, είναι τώρα, αλλά δεν μπορούμε να το κάνουμε αυτό.

➔ Οπότε, χρησιμοποιούμε αυτόν τον τρόπο για να μιλήσουμε, αλλά ξέρουμε ότι είναι ανεπαρκής.

«Γιατί το 'πάντοτε' μπορεί να μην έχει εδώ την κυριολεκτική του σημασία και, όταν χρησιμοποιηθεί για να δηλώσει το ἄφθαρτο,...

⇒ το ἄφθαρτον: αυτό που δεν υπόκειται σε γένεση και σε φθορά

...μπορεί να παραπλανήσει την ψυχή στο να σκεφτεί μια περισσότερη διάρκεια,...

⇒ Αυτό ακριβώς σκεφτόμαστε: τι είναι αἰώνιο; Αυτό που δεν τελειώνει ποτέ, μία άπειρη διάρκεια, μία άπειρη γραμμή την οποία δεν μπορούμε να διασχίσουμε.

...ή και πως αφορά κάτι που δεν πρόκειται ποτέ να σταματήσει».

⇒ και όχι αυτό που θέλουμε να σκεφτούμε την πληρότητα, την αὐτάρκεια
Εμείς όμως τώρα το ξέρουμε, κάναμε την ανάλυση και είδαμε ότι η αιωνιότητα δηλώνει αὐτάρκεια και πληρότητα.

«Ίσως και να ήταν καλύτερο να πούμε μόνον το 'ὄν'. Και ενώ το ὄν αρκεί ως ὄνομα για την Οὐσία επειδή ορισμένοι νόμιζαν ότι και το γίνεσθαι αποτελεί οὐσία, χρειάστηκε, για να καταλάβουν και η προσθήκη του 'ἀεί'».

⇒ στην πραγματικότητα αυτή η πληρότητα και η αὐτάρκεια περιέχονται σ' αυτό που ονομάζουμε Ὄν -εἶναι, το ἦν, αυτό δηλώνει.

«Και ενώ το ὄν αρκεί ως όνομα για την Ούσία· επειδή ορισμένοι νόμιζαν ότι και το γίνεσθαι αποτελεί ούσία, χρειάστηκε, για να καταλάβουν και η προσθήκη του 'αεί'».

Γιατί έχουμε πάντοτε αυτό το πρόβλημα, είμαστε διττά ὄντα και μετέχουμε ταυτόχρονα στον αισθητό κόσμο και τον νοητό κόσμο. Η διαφορά αυτών των δύο κόσμων είναι απροσμέτρητη κατά μία έννοια. Ο αισθητός κόσμος υπόκειται σε γένεση και φθορά, ο άλλος όχι, και εμείς είμαστε με το ένα πόδι εδώ και το άλλο εκεί. Διαθέτουμε κάτι αιώσιο μέσα μας, ενώ οι ίδιοι δεν είμαστε αιώνιοι.

Η ένταση ανάμεσα σ' αυτές τις δύο καταστάσεις του ανθρώπου: την αιωνιότητα και τη θνητότητα δε λύνεται ποτέ πλήρως στον Πλωτῖνο ούτε λύνεται ποτέ πλήρως στη φιλοσοφία.

Αυτό αποτελεί το κλασικό αιώσιο πρόβλημα στη φιλοσοφία είτε κάνουμε Πλάτωνα είτε κάνουμε Καρτέσιο είτε κάνουμε Καντ. Είναι ένα αίνιγμα, είναι ένα παράδοξο πράγμα ο άνθρωπος, ο άνθρωπος είναι αυτό το πράγμα που είναι...

Η διττότητα του ανθρώπου:

Ο άνθρωπος είναι ένα ὄν όπως όλα τ' άλλα, υπόκειται σε γένεση και φθορά, είναι μερικός, και ταυτόχρονα μέσω της νόησης έχει πρόσβαση σε έναν κόσμο που δεν υπόκειται σε γένεση και φθορά είτε πούμε ότι αυτός είναι ο κόσμος των μαθηματικών είτε ο κόσμος της επιστήμης είτε ο κόσμος της φιλοσοφίας, ο κόσμος του νοητού εν γένει.

Αυτή είναι μία ένταση που προσπαθεί η φιλοσοφία να την κατανοήσει: πώς μπορεί ο άνθρωπος ένα θνητό ὄν να είναι ταυτόχρονα κατά μία έννοια και αιώσιο, μη θνητό, αλλά να μην είναι τελείως;

Και αυτό το βρίσκουμε με διάφορες μορφές: στον Καρτέσιο ως το πρόβλημα να συσχετιστεί η νοητή ούσία με την εκτατή ούσία, στον Καντ ως το πρόβλημα του συσχετισμού μεταξύ της γνωστικής δύναμης που υπόκειται στους περιορισμούς του κόσμου και της ηθικής που δεν υπόκειται σε περιορισμούς. Είναι ένα πρόβλημα που το βρίσκουμε να ανανεώνεται κάθε φορά και να τίθεται από την αρχή στη φιλοσοφία είτε είμαστε στον Πλάτωνα είτε στον Ἀριστοτέλη είτε στον Πλωτῖνο είτε στους νεότερους.

...επειδή ορισμένοι νόμιζαν ότι και το γίνεσθαι αποτελεί ούσία, χρειάστηκε, για να καταλάβουν, και η προσθήκη του 'αεί'».

Εδώ γίνεται αναφορά σε αυτούς οι οποίοι θεωρούν πραγματικό ὄν το αισθητό, για παράδειγμα, οι αντίπαλοι του Πλάτωνα, μετέπειτα οι Στωικοί, οι Ἐπικούρειοι.

Επειδή υπάρχουν αυτοί που θεωρούν πραγματικό ὄν το αισθητό, έχουμε αναγκαστεί να προσθέσουμε στην ἀρχή το πάντα, που δηλώνει κάτι διαφορετικό από αυτό που θέλουμε να πούμε, όπως ειπώθηκε προηγουμένως, το **αεί ὄν** διευκρινίζει ότι δεν εννοούμε τα σώματα, αλλά εννοούμε κάτι άλλο.

...χρειάστηκε, για να καταλάβουν, και η προσθήκη του 'αεί'. Διότι δεν είναι άλλο το ὄν και άλλο το πάντοτε ὄν, όπως δεν είναι άλλο ο φιλόσοφος και άλλο ο ἀληθινός φιλόσοφος. Επειδή όμως υπάρχουν μερικοί που παριστάνουν τους φιλοσόφους μπήκε η προσθήκη 'ἀληθινός'».

⇒ Αυτό είναι το πρόβλημα του Πλάτωνα. Όταν οι Σοφιστές παρουσιάζονται ως αληθινοί φιλόσοφοι, ο Πλάτων κάπως πρέπει να τους διακρίνει αυτούς από τους αληθινούς και θα πει **ο ἀληθινός φιλόσοφος**. Ενώ στην πραγματικότητα ο ἀληθινός φιλόσοφος ταυτίζεται με τον ορισμό του φιλοσόφου, αλλά πρέπει κάπως να συνεννοηθούμε μεταξύ μας. Το ὄν ταυτίζεται με το πράγματι ὄν, δηλαδή, το νοητό, αλλά κάπως θα πρέπει να συνεννοηθούμε μεταξύ μας άμα ο άλλος λέει ότι το ὄν είναι το σώμα, τότε δεν μπορούμε να συνεννοηθούμε, γι' αυτό βάζουμε στην αρχή και ένα **ἀληθινός**.

«Έτσι προστέθηκε και στο 'ὄν' το 'πάντοτε', και στο 'ὄν' το 'αεί', ώστε να λέμε 'αεί ὄν'. Γι' αυτό πρέπει να θεωρήσουμε πως το 'αεί' λέγεται με τη σημασία του 'ἀληθινά',...

⇒ Εκεί, λοιπόν, καταλήγουμε ότι χρησιμοποιούμε το **αεί** για να πούμε κάτι που είναι το νοητό και να συνεννοηθούμε μεταξύ μας. Εμείς όμως ως φιλόσοφοι πρέπει να κατανοούμε ότι το **αεί** δε δηλώνει διάρκεια, αλλά δηλώνει ἀλήθεια και η ἀλήθεια περιλαμβάνει όλα αυτά τα οποία είπαμε στην αρχή του μαθήματος: περιλαμβάνει την ἔλλειψη της ἐξωτερικότητας, ότι δεν είναι επίκτητο το ὄν στο ὄν, αλλά ότι τού ανήκει εγγενώς.

Αυτό δηλώνει πληρότητα, ότι το ὄν είναι πλήρες ὄν και δεν είναι ὄν από μία ἀποψη και μὴ ὄν από κάποια ἄλλη, όπως είναι όλα τα αἰσθητά: κάτι ἔχουν τώρα, αλλά κάτι τούς λείπει και θα το αποκτήσουν ἢ κάτι είχαν και το χάσανε.

Δηλώνει **αὐτάρκεια** εφόσον δε χρειάζεται κάτι ἔξω από τον ἑαυτό του και δηλώνει και αυτήν την ἀπόλυτη ταυτότητα.

 Το αεί, λοιπόν, είναι αυτή η κατάσταση ταυτότητας με τον ἑαυτό, πληρότητας, αὐτάρκειας και ὄχι διάρκειας.

...λέγεται με τη σημασία του 'ἀληθινά', και να το εντάξουμε στην ἀδιάστατη δύναμη η οποία δεν χρειάζεται καθόλου τίποτα εκτός από αυτό που ἤδη κατέχει. Και κατέχει το πᾶν».

⇒ Γιατί τη δύναμη αυτή τη λέει ἀδιάστατη; Αυτή τη δύναμη του Νοῦ τη λέει **ἀδιάστατη**, χωρίς διαστάσεις, γιατί θέλει και πάλι να αποφύγει τον λόγο της διάρκειας.

Η διάρκεια είναι σα μία ευθεία.

Διευκρίνιση για τη χρήση του κατέχω εδώ:

Για τον Πλωτίνο το κατέχω χρησιμοποιείται ως το αντίθετο του αποκτώ -δεν αποκτώ κάτι, αλλά το έχω ήδη από πάντα και δεν το αποκτώ μέσω μιας διαδικασίας πρόσληψης εξωτερικών πραγμάτων. Α

Αλλά αλλού στον Πλωτίνο παρατηρείται το έχω (το αισθητό) σε αντίθεση με το είναι (το νοητό): η δικαιοσύνη είναι δικαιοσύνη, ενώ μια δίκαιη πράξη έχει την ιδιότητα τού να είναι δίκαιη, η έννοια του τριγώνου είναι αυτό που είναι, ενώ ένα τριγωνικό σχήμα έχει αυτήν την ιδιότητα.

«Η φύση αυτή είναι λοιπόν σύμπαν και ὄν και ανελλιπής σε όλα της...»

⇒ Είναι **σύμπαν**, από το 7^ο κεφάλαιο και μετά θα βρούμε ότι σύμπαν είναι το αισθητό, αλλά θα πρέπει να το κατανοήσουμε με διαφορετικό τρόπο από το νοητό. Σύμπαν είναι και το ένα σύμπαν είναι και το άλλο και αυτό είναι λογικό γιατί κατά μία έννοια το αισθητό είναι εικόνα του νοητού, άρα φέρει μέσα του αυτήν την καταστατική ιδιότητα του νοητού να είναι σύμπαν. Το αισθητό όμως είναι σύνολο με άλλο τρόπο. Το αισθητό είναι σύνολο μερών, στο επίπεδο των μερών υπάρχει απώλεια, υπάρχει φθορά, ενώ δεν είναι σύμπλεγμα σχέσεων όπως είναι το νοητό στο οποίο δε χωράει φθορά.

«Η φύση αυτή είναι λοιπόν σύμπαν και ὄν και ανελλιπής σε όλα της, όχι κάτι πλήρες από τη μία πλευρά και ελλιπές από την άλλη».

⇒ Ακριβώς αυτό που είναι το χαρακτηριστικό του αισθητού: σύμπαν μεν αλλά με εσωτερικές ελλείψεις, με διαρκή εσωτερική έλλειψη, γιατί έχουμε διαρκή φθορά. Καινούργια πράγματα ξαναγεννιούνται, άρα έχουμε διαρκή κύκλο γένεσης και φθοράς, ενώ δεν υπάρχει κύκλος γένεσης και φθοράς στο νοητό.

«Διότι αυτό που υπάρχει στον χρόνο, και αν ακόμη είναι φαινομενικά τέλειο – όπως είναι τέλειο ένα σώμα όταν είναι κατάλληλο για την ψυχή – ...»

⇒ Υπάρχει τελειότητα στον αισθητό κόσμο, το κάθε ὄν είναι τέλειο, δεν τού λείπει τίποτε, έχει τα χέρια του, τα πόδια του, τα επιμέρους μέλη του τα έχει, αλλά δεν τα έχει σύμφυτα, δηλαδή δεν τα έχει με αναγκαίο τρόπο, μπορεί να τα χάσει, μπορεί να παύσει να υπάρχει.

Όχι φαινομενικά τέλειο αλλά πραγματικά τέλειο!

Τι σημαίνει πως κάτι είναι φαινομενικά τέλειο; Σημαίνει ότι χρειάζεται και το 'μετά'.

...επειδή χρειάζεται και το 'μετά', μια και τού λείπει ο χρόνος, που τον έχει ανάγκη, αφού είναι μαζί του, όταν τού είναι παρόν και κινείται μαζί του, είναι ατελές εφόσον είναι έτσι, μπορεί να ονομαστεί τέλειο μόνον ὁμωνομικά».

⇒ Πάλι βρίσκουμε την έννοια της **ὁμωνομίας** που τη βρήκαμε πριν.

Ένα κομμένο χέρι είναι μόνο κατ' όνομα χέρι, δεν είναι πραγματικό, γιατί δεν έχει τη λειτουργία του χεριού.

Ένα πορτραίτο είναι μόνο κατ' όνομα ο Σωκράτης, δεν είναι ο ίδιος ο Σωκράτης.

Εδώ πέρα είναι τέλειο, το σύμπαν είναι τέλειο, αλλά είναι τέλειο ως σύνολο και όχι στα επιμέρους κομμάτια του. Αυτά είναι τέλεια κατ' όνομα γιατί δεν είναι πλήρως τέλεια.

«Ενώ εκείνο που ούτε έχει ανάγκη το 'μετά' ούτε μετριέται με κάποιον άλλο χρόνο – ούτε με τον ἄπειρο που συνεχίζει ἐπ' ἄπειρον – αλλά κατέχει αυτό που πρέπει να είναι, αυτό είναι που ποθεί να συλλάβει η σκέψη μας, που το εἶναι του δεν εξαρτάται από ένα ορισμένο χρονικό διάστημα αλλά προηγείται από αυτό».

⇒ Βλέπετε ότι εδώ ότι ἐπορεύεται η έννοια της επιθυμίας. Δεν το συλλαμβάνει πλήρως η σκέψη μας, όλο αυτό που έχουμε πει ως τώρα είναι η επιθυμία να το συλλάβουμε.

Αυτό που στην οὐσία αποτυπώνεται στον λόγο που έχουμε χρησιμοποιήσει μέχρι τώρα για να πούμε την αιωνιότητα είναι στην πραγματικότητα η επιθυμία μας.

Μπορούμε να τη συλλάβουμε την αιωνιότητα, αυτή η επιθυμία μάς δηλώνει, μάς δείχνει την ὄντολογική συγγένεια που έχουμε με την αιωνιότητα. Μπορούμε, δηλαδή, να νοήσουμε την αιωνιότητα επειδή έχουμε κάτι αἰώνιο μέσα μας, είναι μέσω αυτού του αἰώνιου που έχουμε μέσα μας που μπορούμε να νοήσουμε την αιωνιότητα, μέσω του Νοῦ. Προφανώς δεν μπορώ να νοήσω την αιωνιότητα μέσω των αισθήσεων, οι αισθήσεις δε μου δείχνουν ποτέ κάτι αἰώνιο, αντιθέτως μου δείχνουν μία αέναη μεταβολή.

Αλλά όλα αυτό είναι επιθυμία μας, δεν είναι ποτέ πλήρης η νόησή μου! Επειδή, όπως θα δούμε μετά, η δική μου νόηση είναι νόηση που ενέχει διαδοχικότητα, δεν είναι νόηση του Νοῦ.

➔ Άρα, η φιλοσοφία μπορεί να κατανοηθεί ως η επιθυμία να νοήσω αυτό που είναι δύναμι και να το ενεργοποιήσω, ως προσπάθεια να νοήσω την ίδια την αιωνιότητα.

Εδώ, το ότι ο Πλωτίνος παίζει ανάμεσα σ' αυτό που είναι ο Νοῦς και σ' αυτό που δεν είναι ο Νοῦς: στο νοητό και στον αισθητό κόσμο, στον Νοῦ και στην Ψυχή, στην αιωνιότητα και στον χρόνο είναι γιατί μάς προετοιμάζει σιγά-σιγά για να μπούμε στον χρόνο.

Δε μιλάει μόνο για την αιωνιότητα, αλλά μιλάει για την αιωνιότητα ως αντίθετη αυτού που είναι ο χρόνος. Πρέπει να έχουμε υπ' ὄψιν μας τι είναι αιωνιότητα για να δούμε πώς αυτή διαφέρει από τον χρόνο.

«Διότι, εφόσον δεν έχει χρονική έκταση, είναι σωστό να μην ἔρχεται σε επαφή με τίποτε χρονικά εκτατό, έτσι ώστε να μη χάσει την καθαρή του ἀμέρεια με τον καταμερισμό της ζωής του, αλλά να είναι ἀμέρες και ως προς τη ζωή και ως προς την οὐσία του».

⇒ Χρησιμοποιεί τον όρο *τοσῶδε / τοσοῦδε*.

Στην αιωνιότητα δεν έχουμε ποσότητα, εάν κατανοήσουμε την αιωνιότητα ως διάρκεια, η διάρκεια είναι ποσότητα. Αυτό προσπαθούμε όλη αυτήν την ώρα που δουλεύουμε με την αιωνιότητα να αποφύγουμε το να κατανοήσουμε την αιωνιότητα ως κάτι που προσδιορίζεται ποσοτικά.

Η αιωνιότητα δεν είναι ποσοτικά προσδιορισμένη.

Θα δούμε όμως μετά πως ούτε και ο χρόνος είναι ποσοτικά προσδιορισμένος, ότι αυτό είναι το λάθος αυτών που κατανοούν τον χρόνο ως κίνηση. Αλλά εμείς επειδή ήδη έχουμε δει την αιωνιότητα και έχουμε καταλάβει ότι η αιωνιότητα δεν έχει ποσοτικό προσδιορισμό και θα προσπαθήσουμε να κατανοήσουμε τον χρόνο ως «εικόνα» της αιωνιότητας, θα δούμε ότι και ο χρόνος δεν έχει ποσοτικό προσδιορισμό, είναι κάτι άλλο.

«Και η φράση «ἦταν ἀγαθός» αναφέρεται στην έννοια του σύμπαντος».

⇒ Η φράση «ἦταν ἀγαθός» [*«ἀγαθός ἦν»*] είναι από τον *Τίμαιο* του Πλάτωνα.

Γιατί έφτιαξε ο δημιουργός τον κόσμο; Επειδή ἦταν ἀγαθός!

Γιατί πρέπει να μιλήσει γι' αυτό; Επειδή αναφέρεται στο παρελθόν: ἦταν ἀγαθός.

Αυτό λέει ο Πλωτίνος ότι δεν αναφέρεται στον ίδιο τον θεό, αλλά στην ίδια έννοια του σύμπαντος. Ο Πλωτίνος, έτσι και αλλιώς, θεωρεί ότι ο δημιουργός στον *Τίμαιο*, αυτός που μεσολαβεί ανάμεσα στο νοητό και τον αισθητό κόσμο, δεν είναι κάποιος ὄν. Θεωρεί ότι είναι μύθος ο *Τίμαιος*, είναι η ίδια η ενέργεια του Νοῦ προς τον καθρέφτη στην ψυχή που παράγει τον αισθητό κόσμο. Οπότε, γι' αυτό λέμε ότι αναφέρεται στην έννοια του σύμπαντος, αναφέρεται στην Ψυχή που παράγει τον αισθητό κόσμο.

«Ο Πλάτων επισημαίνει πως για το σύμπαν στο έλέκεινα δεν υπάρχει χρονική αφετηρία...»

⇒ Εδώ πέρα δηλώνει και την αντίθεσή του προς μία συγκεκριμένη παράδοση ερμηνείας του *Τιμαίου* που υποστηρίζει ότι το αισθητό σύμπαν στον *Τίμαιο* έχει χρονική αφετηρία, επειδή ο *Τίμαιος* είναι ένας μύθος και παρουσιάζεται ως μύθος από τον Πλάτωνα, ως εικόνα, ως εύλογος μύθος, ως διήγηση παρόλα αυτά -είθισται, όπως έχω πει ξανά, το ίδιο της διήγησης είναι η διήγηση να έχει χρώμα.

Λέει, λοιπόν, ότι ο δημιουργός θεωρούσε τα νοητά είδη, το νοητό πρότυπο και κατασκεύασε, μάς λέει όλη τη διαδικασία, τον αισθητό κόσμο.

Λέει ότι δεν υπήρχε χρόνος πριν, ο χρόνος γεννήθηκε μαζί με τον αισθητό κόσμο.

Οπότε, υπάρχει μία παράδοση που είναι επηρεασμένη από τον Άριστοτέλη και διατείνεται ότι ο αισθητός κόσμος είναι αιώσιος. Μία από τις κριτικές που κάνει ο Άριστοτέλης στον Πλάτωνα είναι ότι ο Πλάτων τον παρουσιάζει τον αισθητό κόσμο να έχει αρχή, ενώ δεν έχει. Αλλά υπάρχει και μία άλλη παράδοση που ξεκινά από τον *Τίμαιο* και που λέει ότι ο κόσμος είναι θνητός, γιατί κάποια στιγμή γεννήθηκε, έχει χρονική αφετηρία.

Ο Πλωτίνος τα ανάγει όλα αυτά στη γλώσσα του μύθου και λέει ότι ο κόσμος δεν έχει χρονική αρχή. Αυτός είναι ακριβώς ο τρόπος του να διαφοροποιηθεί από αυτήν την παράδοση ερμηνείας του αισθητού κόσμου ως χρονικού.

...οπότε, ούτε ο κόσμος έχει χρονική αρχή, αφού το πρότερο γι' αυτόν είναι η αιτία της ύπαρξής του. Ενώ όμως το αναφέρει αυτό ως εξήγηση, ύστερα φέρνει αντιρρήσεις και σε αυτόν τον χαρακτηρισμό,...

⇒ φαίνεται να λέει ότι έχει χρονική αρχή, αλλά μετά εξηγεί ότι δεν είναι χρονική αυτή η αρχή.

*...λέγοντας πως ούτε τούτος είναι εντελώς σωστός, προκειμένου για εκείνα τα οποία διαθέτουν αυτό που ονομάζουμε και εννοούμε ως **αίωνιότητα**».*

 Και τώρα μ' αυτήν την κατακλείδα θα μπορούμε στην εξέταση **τού τι είναι ο χρόνος**.

Και θα δούμε ότι το παράδοξο του χρόνου είναι ότι ο ίδιος ο χρόνος δεν είναι χρονικός. Ο ίδιος ο χρόνος είναι αιώσιος, πράγμα που είναι λογικό: έχουμε δει να τελειώνει ο χρόνος:

Εμείς είμαστε ἔγχρονα ὄντα, ζούμε μέσα στον χρόνο, άρα εμείς τελειώνουμε, αλλά ο χρόνος δεν τελειώνει. Εάν τελειώσει ο χρόνος κάποτε, αυτό θα σημάνει ταυτόχρονα και το τέλος του σύμπαντος. Ο χρόνος επειδή είναι σύνθετος με το σύμπαν, μία διάστασή του όπως θα λέγαμε και σήμερα, το τέλος του χρόνου συμβαδίζει με το τέλος του σύμπαντος.

 Για όσο υπάρχει το σύμπαν, υπάρχει και ο χρόνος, άρα ο ίδιος ο χρόνος είναι αιώσιος. Αυτό που δεν είναι αιώσιο είναι τα ἔγχρονα ὄντα, που είναι μέσα στον χρόνο.

 Άρα, θα μάς πει τι είναι ο χρόνος, αλλά ταυτόχρονα αυτό θα βασιστεί σε μία διάκριση μεταξύ του ίδιου του χρόνου και του ἔγχρονου, του χρόνου και της χρονικότητας.

 Ο Πλωτίνος όπως αρνείται πως η αιώσιότητα είναι ἄπειρη διάρκεια, έτσι αρνείται πως και ο χρόνος είναι διάρκεια. Ο χρόνος είναι διαδοχικότητα, δεν είναι διάρκεια!

Από την άλλη, η αιώσιότητα πρέπει στην ουσία να συλληφθεί ως μία αιώνια στιγμή, ως μία αιώσιως παροδική στιγμή, μία απολύτως τέλεια παροδική στιγμή η οποία δεν αλλάζει -αυτό είναι η συγχρονικότητα. Ο χρόνος θα είναι σύνολο στιγμών.

Εικόνες – Πηγές:

Εικόνες:

(1) **Εικόνα 1 - Antonio Canova, "Ερως και Ψυχή (Amor and Psyche), 1786-1793 , Louvre, Παρίσι.**

<http://www.e-radio.gr/blog/post.asp?uid=34446>

Σύμβολα:

Bullets:

<http://www.gutenberg.org/files/17330/17330-h/17330-h.htm#linkC2HCH0002>

Ερωτηματικό:

Συνδυασμός δύο εικόνων:

<https://www.flickr.com/photos/marcobellucci/3534516458>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Plotinus>

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Πανεπιστήμιο Πατρών, Ελένη Πεردικούρη, 2015. «Χρόνος και Αιωνιότητα στον Πλωτίνο». Έκδοση: 1.0. Πάτρα 2015. Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

eclass.upatras.gr/courses/PHIL1905

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά, Μη Εμπορική Χρήση Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση.

Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Διατήρηση Σημειωμάτων

- Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:
- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «**Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Πανεπιστήμιο Πατρών**» έχει χρηματοδοτήσει μόνο τη αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «**Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση**» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ